

## บทที่ 4 ผลการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ คำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จำนวน 40 เล่ม

1. งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางภาษาไทย ใช้แหล่งข้อมูลคือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นหนังสืออ้างอิงทางภาษาไทย ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์และกำหนดขอบเขตศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

(1) ที่มาของคำ

ที่มาของคำใช้เกณฑ์จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เช่น ข.=เขมร, ป.=พาลี (บาลี), ส=สันสกฤต เป็นต้น

(2) ความหมายของคำ

ความหมายของคำใช้เกณฑ์จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

(3) หมวดคำศัพท์

ใช้เกณฑ์การจัดหมวดของคำศัพท์เกี่ยวกับข้างที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ตามเกณฑ์ทางวัฒนธรรมจาก พระยาอนูมานราชชน (2515), บุญเกิด รัตนแสง (2541), ประจักษ์ ประภาพิทยากร (2527) ได้แก่

วัฒนธรรมทางวัตถุ คือวัฒนธรรมที่สังคมต้องการ, จำเป็นต้องมี , สามารถจับต้องได้ ได้แก่ (1) ปัจจัยสี่ คือ อาหาร,ที่อยู่อาศัย,เครื่องนุ่งห่ม,ยารักษาโรค (2) เครื่องมือเครื่องใช้ (3) ยานพาหนะ (4) ยุทธโศปกรณ์ (5) อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย (6) คำเบ็ดเตล็ด ที่เป็นสิ่งจับต้องได้

วัฒนธรรมทางจิตใจ คือ สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ (1) การศึกษา (2) ศาสนา (3) ศิลปะและวรรณคดี (4) กฎหมายและระเบียบประเพณี (5) ประเพณี พิธีกรรม (6) ชื่อและความหมาย (7) กริยาท่าทาง (8) ชื่อตำแหน่ง (9) ประเภท สายพันธุ์(ของข้าง) (10) คำเบ็ดเตล็ด ที่เป็นสิ่งจับต้องไม่ได้

2. ผู้วิจัยประมวลแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรม กำหนดขอบเขตการศึกษาวิเคราะห์ ได้ดังนี้

(1) คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)

(2) คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับข้าง

(3) คำศัพท์เกี่ยวกับอาหารของข้าง

(4) คำศัพท์เรียกอวัยวะของข้าง

(5) คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง

(6) คำศัพท์เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมของข้าง

(7) คำศัพท์เกี่ยวกับกริยา อาการของข้าง

(8) คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของช้าง

(9) คำศัพท์เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับช้าง

3. ผู้วิจัยศึกษาความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง

4. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย

ผู้วิจัยประมวลแนวคิด ทฤษฎีในการใช้ภาษาไทย การวิเคราะห์การใช้ภาษาในสังคมไทยจากวิไลวรรณ ฆนิษฐานันท์ (2526), ชนกพร อังศุวิริยะ (2559)

5. ผลการวิจัย

พบคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง" ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษารวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง" ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

2. เพื่อศึกษารวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง" ในสารานุกรมไทย

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง"

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ข้อ 1 และ 2 คำศัพท์เกี่ยวกับช้างในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 และสารานุกรมไทย มีดังนี้

**1. คำศัพท์เกี่ยวกับช้างที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย**

**ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554**

และสารานุกรมไทย

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรมทางวัตถุ	วัฒนธรรมทางจิตใจ	
1. กระกล้วยกลอก	(กลอน) ก. กล้วยกลอก เช่น มีตาจุดแก้วแสงสาย กระกล้วยกลอกพรายชื่อรัตน จักขุมงคล (ตำราช้างคำฉันท์)	คำศัพท์หมวด กิริยา อาการ ของช้าง	คำที่ใช้ ในบท ร้อยกรอง		√	ตำราช้างคำ ฉันท์ฉบับ โรงพิมพ์ไท ถนนรองเมือง พ.ศ.2460 พจนานุกรมฯ หน้า 21

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
2. กระคน	(กลอน) น. ประโคน คือ สายรัด จากใต้ส้นคืบไปที่อกข้างหลังขา หน้าแล้วลอดมาบรรจบกันโยงใต้ ท้องข้าง และที่หน้าขาไปจาก สายชนิกที่คอข้าง.	คำศัพท์หมวด เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับข้าง	คำที่ใช้ใน บท ร้อยกรอง	√		21
3. กระแจะ 3	น. ชื่อรูปปลอกเหล็กสำหรับจับ ข้างตุ้ ทางปลายสัณฐานปากเปิด อย่างคีมคีบเข้าทองเหลือง มี กำลังหดตัวให้ปลายจดเข้าหากัน ได้ ที่ริมปากมีงาแข็งทำด้วยเหล็ก ปลายแหลมข้างละอัน ที่โคน ปลอกมีที่สำหรับสวมคันทันไม้ที่ ทะลวงให้กลวง ร้อยเชือกซึ่งผูก จากปลอกลอดออกมาจากคันทันไม้ ใช้สำหรับพุ่งเข้าไปเกาะขาข้าง ข้างใดข้างหนึ่งไว้ เมื่อเกาะได้ แล้ว โรอยปลายไปผูกกับคันทันไม้ไว้ เพื่อ ข้างจะได้ลาก ข้างกำลังตุ้ก็ ลากไป งาแข็ง ก็จะฝังลึกเข้าไป ทุกทีจนไม่สามารถ จะก้าวขาได้ ก็เป็นอันจับได้ ; (ถิ่น - พายัพ) โขหรือกำไลเหล็ก ที่ทำเป็นปลอกสวมเท้าหน้าข้าง ทั้งคู่ให้ชิดกัน เพื่อมิให้ ข้างเดิน ได้เร็วจนไกลเกินควร ใช้เมื่อ ปล่อยข้างให้หากิน ในป่า.	คำศัพท์หมวด เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับข้าง	ไทย (ถิ่น - พายัพ)	√		26

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม มทาง จิตใจ	
4. กระบองกลิ้ง	น. ไม้กลิ้งเป็นรูปกระบอง อย่างยาว สำหรับถือเข้าขบวนแห่ ข้างสำคัญ.	คำศัพท์หมวด เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับข้าง	-	√		46
5. กระแบงกา	ก. แตกเป็นลายงา เช่น พลุ กระแบงกาแต่ตัน จนปลาย. (ตำราข้างคำโคลง)	คำศัพท์หมวด กิริยา อาการ ของข้าง	ตำราข้าง คำ โคลง		√	49
6. กระพังเหิร	น. ชื่อการฟันด้วยขอข้างวิธีหนึ่ง คือ ฟันให้หยุดอย่างชะงัก.	คำศัพท์หมวด กิริยา อาการ ของข้าง	ตำราชี้ข้าง		√	51
7. กระพัด	น. เชือกหรือลวดหนังตีเป็นเกลียว หุ้มผ้าแดงปรกติคล้องผูกอยู่รอบ คอข้าง เมื่อตั้งสับค้ำหรือผูกอย่าง ใดอย่างหนึ่ง ใช้ปลายทั้ง 2 ข้างผูก สับค้ำ หรือผูกเพื่อรั้งมิให้เลื่อนไป ทางท้ายข้างขณะเดินขึ้นที่ชัน, เขียนเป็น กระพัตร ก็มี เช่น และ กระบัตร์รัตนนคร.(ดุษฎีสังเวย)	คำศัพท์หมวด เครื่องมือ , เครื่องใช้ เกี่ยวกับข้าง	ดุษฎีสังเวย	√		52
8. กระยา คขวาง	น. ข้าวสำหรับบ่าววงเชือกบาท เป็นพิธีของพระหมอเฒ่าในการรับ ข้างเผือก.	คำศัพท์หมวด อาหารของ ข้าง	-	√		53
9. กระยา สังแวง	น. ชื่อข้าวในพิธีธัญชัยบาทรับ ข้างเผือกของพราหมณ์ พฤฒิบาศ คลุกด้วยสีเหลือง สีแดง แล้วปั้นเป็นก้อนๆเรียกว่า ข้าว กระยาสังแวง, ข้าวเภา ก็เรียก.	คำศัพท์หมวด อาหารของ ข้าง	-	√		53

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของ คำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม มทาง จิตใจ	
10. กระจวิน 1	น. ห่วงที่เกี่ยวกันสำหรับโยงสับคับข้าง	คำศัพท์หมวดเครื่องมือ, เครื่องใช้เกี่ยวกับข้าง	-	√		56
11. กระจหวด 2	น. จอมปราสาทหัวข้าง เป็นอวัยวะสำคัญที่เกิดบนข้างฐาน 1 ใน 5 ฐาน คือ ขนที่หู หาง บรรทัดหลัง กระจหวดหรือโคมัด ราวซึก (คือ สีข้างข้าง แต่โดยนิยมถือเอาเฉพาะแนวที่สายประโคนรัด ซึ่งถัดจากขาหน้าไปหน่อยหนึ่ง), ใน การดูลักษณะข้างเผือก ใช้ตรวจขนทั้ง 5 ฐานนี้ เป็นทางประกอบในการพิจารณา.	คำศัพท์หมวดคำเรียกอวัยวะของข้าง	-	√		60
12. กริณี, กรินี	(แบบ) น. ข้างพัง, ใช้ว่า กริณี หรือกรินี ก็มี.(ส.กริณี: ป.กรินี)	คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	(แบบ) คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ไม่ใช่คำพูดทั่วไป		√	68
13. กริน	(แบบ)น. ข้าง, ข้างพลาย, เช่น กรินไกร อาสนอัศวาศี (ม. คำหลวง ฉกษัตริย์). (ส.). กรินทร์ น. พญาข้าง, ข้างที่ควรยกย่อง, เช่น เบื้องนั้นบรรลผู้เผือก กรินทร์ หนึ่งฤ (ลิลิตพยุหยาตรา), ใช้ว่า กรินทร์ ก็มี. (ส. กริน + อินทร = กรินทร์ ว่า ข้างใหญ่, ข้างศึก, ข้างพระอินทร์).	คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	(แบบ) คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ไม่ใช่คำพูดทั่วไป		√	68

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
14. กรินทร์	ดู กริน. (กรินทร์ น. พญาช้าง, ช้างที่ ควรรยก่อง, เช่น เบื้องนั้น บรรลผู้เผือกกรินทร์ หนึ่งฤ (ลิลิตพยุหยาตรา), ใช้ว่า กเรนทร์ ก็มี.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	-		√	68
15. กรินี	(น. ช้างพัง, ใช้ว่า กริณี หรือ กรินี ก็มี.(ส.กริณี; ป.กรินี)	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	-		√	68
16. กเรนทร, กเรนทร์	(กลอน; แผลงมาจาก กรินทร์) น. พญาช้าง, ช้างที่ควรรยก่อง, เช่น พลค ชคณหาญหัก กเรนทรปก ปักษ์ ปราบประลัย (สมุทรโฆษ).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้ใน บท ร้อยกรอง (สมุทรโฆษ คำฉันท์)		√	71
17. กลางช้าง	น. ตำแหน่งเจ้าพนักงาน ประจำปืนใหญ่บนสัปคับที่ตั้ง กลางหลังช้าง, ขุนนางซึ่งนั่ง ประจำที่บนสัปคับที่ตั้งกลาง หลังช้างพระที่นั่งคอยรับ พระราชดำรัสสั่งให้สัญญาณ แก่ไพร่พลเพื่อให้ รุก รับ หรือถอย และส่งศาสตราวุธ ถวายพระเจ้าอยู่หัวเมื่อ ประทับตรงคอช้าง.	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช้าง	-		√	79

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554

และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
18. กะเตก	(โบ) ก. ไสช่างให้เดิน, มักพูด สั้นๆว่า เตก.	คำศัพท์ เกี่ยวกับกิริยา อาการของ ช่าง	คำโบราณ		√	92
19. กัจฉา	(แบบ)น. สายรัดท้องช่าง. (ป.;ส.กษา,กฤษยา).	คำศัพท์หมวด เครื่องมือ , เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	คำที่ใช้ เฉพาะ หนังสือ ไม่ใช่คำพูด ทั่วไป	√		103
20. กัน 3	น.ชื่อช่างศึกพวกหนึ่ง มี หน้าที่ป้องกันและล้อมทัพ.	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ของช่าง	-		√	104
21. กาฬาวกหัตถ์	น. ชื่อช่างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล ภายสีดำ, ช่าง 10 ตระกูล คือ 1. กาฬาวกหัตถ์ 2. คังโคยหัตถ์ 3. ปันทรหัตถ์ 4. ตามพหัตถ์ 5. ปิงคลหัตถ์ 6. คันธหัตถ์ 7. มงคลหัตถ์ 8. เหมหัตถ์ 9. อุโบสถหัตถ์ 10. ฉัททันตหัตถ์	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของช่าง	-		√	121

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
22. กำจาย 3	น. เรียกงาช้างที่หักติดอยู่ใน ไม้หรือสิ่งอื่นๆ ว่า งากำจาย. (ปรัดเล).	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	อักข ราภิธาน ศรัพท์ ของ หมอปรัดเล	√		123
23. กำพด	น. จอมปราสาทหัวข้าง เช่น โขมดสารกำพด ทรงเทริด (ตำราข้างคำโคลง).	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	ตำราข้างคำ โคลง	√		124
24. กำราก, กำราก	น. ข้างตม้น เช่น หยาบคาย ฉายฉัตถ์แบง กำราก ร้ายแรง แลหรือกำลังความ หมอ (ดุขฎีสังเวย), กลจะซี ข้างกำรากเหลือลาม (ตำรา ซีข้าง).	คำศัพท์ เกี่ยวกับกิริยา อาการของ ข้าง	ดุขฎีสังเวย, ตำราซีข้าง		√	126
25. กิริณี, กิริณี	(แบบ)น. ข้างพัง, ใช้ว่า กิริณี หรือ กิริณี ก็มี.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ข้าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้ เฉพาะใน หนังสือ ไม่ใช่คำพูด ทั่วไป		√	131
26. กิริณฑ	(แบบ) น. ข้างสำคัญ เช่น อ้าบตันี้แม่มมาเดอรดิน สีพิกา กิริณฑไกรอาศน กวยนแก้ว ราชรจนนา (ม. คำหลวง วน ปเวสน์). (ป. กิริณฑ; ส. กิริณ ว่า ผู้มีมือคือวง).	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	คำที่ใช้ เฉพาะใน หนังสือ ไม่ใช่คำพูด ทั่วไป		√	131



ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
27. กิริณี	ดู กิริณี. (แบบ)น. ช้างพัง, ใช้ว่า กิริณี หรือ กิริณี ก็มี.)	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้ เฉพาะใน หนังสือไม่ใช่ คำพูดทั่วไป		√	131
28. กิริเนศวร	น. ช้างสำคัญ เช่น ทรงนั่ง กิริเนศวรโจอมทอง (ม. คำหลวง ทานกัณฑ์).	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ของช้าง	มหาชาติ คำหลวง ฉบับหอสมุด วชิรญาณ พ.ศ.2460		√	131
29. กุญชร	(แบบ)น.ช้าง.(ป)	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้ เฉพาะใน หนังสือไม่ใช่ คำพูดทั่วไป		√	135
30. กุญชรเกษม	น. ชื่อเพลงระบำสำหรับช้าง ใช้ในการแสดงโขน ตอนพระ คเณศเสैया.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรมของ ช้าง	-		√	135
31. ขนาย	น. งาช้างพัง.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ช้าง	-	√		168
32. ขลุมประเจียด	น. ชื่อช้างตระกูลหนึ่ง ในอัครนิ พงศ์ ประเภทศุกุลักษณะ.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	-		√	174

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของคำ ที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทาง วัตถุ	วัฒนธรรม ทาง จิตใจ	
33. ขอช่าง 1	น. ขอเหล็กมีด้าม สำหรับลับ ช่าง, ขอช่างที่มีปลายโค้งใช้ใน ในพิธีช่าง เรียกว่า ขอเกราะ, ขอช่างที่ปลายเป็นยอดปิ่น เรียกว่า ขอปิ่น.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	-	√		177
34. ขาดคอช่าง	ก. ถูกฟันตายบนคอช่างเมื่อเวลา ช่างชนกัน, ขาดหัวช่างก็เรียก	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช่าง	-		√	188
35. ขาดหัวช่าง	ก. ถูกฟันตายบนคอช่างเมื่อเวลา ชนช่างกัน เช่น ผู้ใดชนช่างมีชัย และเข้าศึกขาดหัวช่าง (กฎ มนเทียรบาลในกฎ.ราชบุรี), ขาด คอช่าง ก็เรียก.	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช่าง	หนังสือกฎหมาย พระเจ้า ลูกเธอกรมหมื่น ราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงรวบรวม ฉบับ โรงพิมพ์ กองลหุ โทษ ร.ศ.120		√	188
36. คช	(แบบ) น. ช่าง ช่างพลาย. (ป.,ส.).	คำศัพท์ที่มี ความหมาย ว่าช่าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้เฉพาะใน หนังสือ ไม่ใช่ คำพูดทั่วไป		√	223
37. คชกรรม	น. กิจการในทางปฏิบัติอัน เกี่ยวกับช่าง เช่น การขึ้นการ ฟันขอ, ประเภทตำราว่าด้วยทาง ปฏิบัติอันเกี่ยวกับช่าง.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม ของช่าง	-		√	223

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
38. คชลักษณ์	น. รูปพรรณสัณฐานของช้าง ต่าง ๆ ซึ่งดีและชั่ว ถ้าได้ไว้ จะให้คุณหรือโทษแก่เจ้าของ.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ของช้าง	-		√	223
39. คชสาร	น. ช้าง.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่าช้าง (คำไวพจน์)	-		√	223
40. คชสีห์	น. สัตว์ในนิยายมีรูปร่างเหมือน ราชสีห์ แต่มีวงเหมือนช้าง.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช้าง	-		√	223
41. คชชาติ	น. ช้าง, หมู่ช้าง.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่าช้าง (คำไวพจน์)	-		√	223
42. คชชาติ	น. คนเลี้ยงช้าง, หมอช้าง, ควาญช้าง (ป.คช.+ อาชีวะ).	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช้าง	-		√	223
43. คชธาร	น. ช้างทรง, ช้างพระที่นั่ง. (ป.คช+อาธาร).	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของช้าง	-		√	223
44. คชินทร์, คเชนทร์	น. พญาช้าง. (ส.คช.+อินทร).	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของช้าง	-		√	224
45. ควาญ	น. ผู้เลี้ยงและขี่ช้าง, คนบังคับช้าง.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช้าง	-		√	241

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของ คำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
46. คังไคยหัตถ์	น. คังไคยหัตถ์ ชื่อข้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีเหมือนสี น้ำไหล, คังไคยหัตถ์ ก็ว่า, ข้าง 10 ตระกูล คือ 1. กภาพากหัตถ์ 2. คังไคยหัตถ์ 3. ปันทรหัตถ์ 4. ตามพหัตถ์ 5. ปิงคลหัตถ์ 6. คันธหัตถ์ 7. มงคลหัตถ์ 8. เหมหัตถ์ 9. อุโบสถหัตถ์ 10. ฉันทันตหัตถ์	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของข้าง	-		√	249
47. คันธหัตถ์	น. ชื่อข้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูลกายสีไม้กฤษณา มีกลิ่นตัวหอม, ข้าง 10 ตระกูล คือ 1. กภาพากหัตถ์ 2. คังไคยหัตถ์ 3. ปันทรหัตถ์ 4. ตามพหัตถ์ 5. ปิงคลหัตถ์ 6. คันธหัตถ์ 7. ปันทรหัตถ์ 8. เหมหัตถ์ 9. อุโบสถหัตถ์ 10. ฉันทันตหัตถ์	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของข้าง	-		√	251

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
48. งก 2	น. ไม้รูปคล้ายตะลุมพุก สำหรับควานห้ายตีข้าง เมื่อ ต้องการให้ข้างไปเร็ว เรียกว่า ไม้งก.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับข้าง	-	√		286
49. ง่วง 1	น. จมูกของข้างที่ยืดยาว ออกไป ตรงปลายมีจะงอย สำหรับ จับของอย่างมือ.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	-	√		287
50. งา 2	น. ฟันตัดแถวบนที่งอกออก จากปากข้าง, ลักษณะนาม เรียก กิ่ง.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	-	√		289
51. งากำจาย	น. งาข้างที่หักติดอยู่ในไม้ หรือสิ่งอื่น ๆ.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	-	√		289
52. งาเกก	น. เรียกงาข้างที่ปลายเฉ ออกไป.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	-	√		289
53. งาเครือ	น. งาข้างที่ยาวมากแต่วงรอบ เล็ก.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	-	√		289
54. งาเนียน	น. งาข้างที่ใหญ่แต่สั้นและ มักจะชี้ตรง, เรียกข้างที่มีงา เช่นนั้น ว่า ข้างงาเนียน.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	-	√		289

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทาง จิตใจ	
55. งาसान (โบ)	(โบ) น. เรียกพดัยศที่พื้น พดัยสานด้วยงาช้าง เป็น เครื่องหมายฝ่ายอริญาสี ว่า พดัยงาसान, ในสมัยโบราณ สมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระ พระราชอาคันนะเจ้าคณะใหญ่ที่ลง ท้ายสร้อย ราชทินนามว่า “คามวาสี อริญาสี” มีพดัยศ 2 เล่ม พดัยแกกพื้นกำมะหยี่ ปักด้วยทองและเงิน เป็น เครื่องหมายฝ่ายคามวาสี พดัยงาसान เป็นเครื่องหมาย ฝ่ายอริญาสี.	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช้าง	คำโบราณ	√		289
56. จาดุลังคบาท (โบ)	น. พลประจำ 4 เท้าช้าง, สำหรับช้างทรงของ พระมหากษัตริย์หรือพระมหา อุปราชาในเวลาสงครามมี เจ้ากรมพระตำรวจหลวงหรือ ข้าราชการเช่นพระมหามนตรี พระมหาเทพ หลวงอินทรเทพ หลวงพิเรนทรเทพ ประจำ 4 เท้าช้าง เช่น จดรุงคบาทสี่ตน ล้วนขุนพล สามารถ (ตะเลงพาย), จดรุงคบาท หรือ แวงจดรุงคบาท ก็ว่า.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของช้าง	คำโบราณ		√	289
57. จองคช	น. ช้างที่ผูกเครื่องรบเข้าระหว่าง ทัพ.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของช้าง	-		√	305

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของ คำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทาง วัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
58. จาคูลึงคบาท (โบ)	(โบ) น. จาคูลึงคบาท เช่น จาคู ลึงคบาทบริรักษ์ พิทักษ์เท้า กุญชร (ตะเลงพ่าย).	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	คำโบราณ/ หนังสือลิลิต ตะเลงพ่าย แบบเรียนกวี นิพนธ์		√	311
59. จำลอง 2	น.อาน,สัปคับ	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ข้าง	-	√		311
60. จำลองทอง 2	เครื่องสัปคับจำพวกกุบ ใช้ผูก หลังข้างพัง	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ข้าง	-	√		322
61. เจ้ง	(โบ) น. ข้าง.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	คำโบราณ		√	332
62. ฉันทันตหัตถ์	น. ชื่อข้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีขาวบริสุทธิ์ ตั้งสี เงินยวง แต่ปากและเท้าสีแดง, ข้าง 10 ตระกูล คือ 1. กภาพาวหัตถ์ 2. คังโคยหัตถ์ 3. ปันทรหัตถ์ 4. ตามพหัตถ์ 5. ปิงคลหัตถ์ 6. คันธหัตถ์ 7. ปันทรหัตถ์ 8. เหมหัตถ์ 9. อุโบสถหัตถ์ 10. ฉันทันตหัตถ์	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของข้าง	-		√	347

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
63. ชนช้าง	ก. ไส้ช้างเข้าปะทะกัน.	คำศัพท์เกี่ยวกับ กิริยา อาการ ของช้าง	-		√	356
64. ชมพูปาดบ่า	น. ทหารำทำหนึ่งแห่งหมอช้าง รำเมื่อนำช้างบำรุงาเสร็จครั้ง แรกแล้ว.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรมของ ช้าง.	-		√	358
65. ชั่วช้างปรบหู	น. ระยะเวลาที่ช้างปรบหู ซึ่ง เป็นเวลาสั้นมาก, มักใช้เข้าคู่ กับงูแลบลิ้น เป็น ชั่วช้างปรบ หูงูแลบลิ้น.	คำศัพท์เกี่ยวกับ กิริยา อาการของช้าง	-		√	371
66. ช้าง 1	น. ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เป็นสัตว์บกที่ใหญ่ที่สุด ใน วงศ์ Elephantidae ผิวหนัง หนาสีดำหรือดำอมเทา ริม สัมผัสได้ไว ขนสีดำ จมูกยื่น ยาวเรียกว่า งวง ปลายงวงมี จะงอยสำหรับจับสิ่งของขมับ ทั้ง 2 ช้าง มีรูเปิดของต่อม น้ำมูก จะมีน้ำมันไหลออกมา เมื่อถึงวัย ขาใหญ่เป็นลำ กิน พืชมี 2 ชนิด คือ ช้างเอเชีย และช้างแอฟริกา.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คักโวพจน์)	-		√	373
67. ช้างงวง	น. ช้างไม่มีงา ช้างสีดอ.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของช้าง	-		√	



ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ ใช้ เฉพาะ แห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
68. ข้างจบ	ก. กิริยาที่ข้างซุงวงขึ้นเหนือหัวทำความเคารพ.	คำศัพท์เกี่ยวกับ กิริยา อาการของ ข้าง	-		√	373
69. ข้างชนะงา	น. ข้างที่โรยเชือกผ่อนให้เข้าไปใกล้ข้างอีกตัวหนึ่ง จนประงาหรือเอางากระทบและเป็นฝ่ายชนะ.	คำศัพท์เกี่ยวกับ กิริยา อาการของ ข้าง	-		√	373
70. ข้างขำนิ	น. ข้างสำหรับขี่, ข้างที่นั่ง.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	-		√	373
71. ข้างซุงวง	น. ชื่อกลบชนิดหนึ่ง.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับข้าง	-		√	373
72. ข้างต่อ	น. ข้างที่หมอเฒ่าขี่ในการจับข้าง.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	-		√	373
73. ข้างตายทั้งตัว เอาใบบัว มาปิด	(สำ) น. ความชั่วหรือความผิดร้ายแรงที่คนรู้จักกันทั่วแล้วจะปิดอย่างไรก็ไม่มิด.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับข้าง	คำที่เป็น สำนวน		√	373
74. ข้างน้ำ	น. สัตว์ในนินยาย มีรูปร่างเหมือนข้าง มิงวงและงาคล้ายข้าง หางเป็นปลา.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับข้าง	-		√	373
75. ข้างนิยม	(กฎ) น. ข้างที่มีลักษณะ 3 ประการคือ พื้นหนังดำ งามีลักษณะดังรูปปลีกกล้วยและเล็บดำ	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของข้าง	คำที่ใช้ใน กฎหมาย		√	373

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ ใช้ เฉพาะ แห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
76. ข้างประสาน งา	น. ชื่อกลบทชนิดหนึ่ง; ทำละคร ท่าหนึ่ง; ชื่อเพลงทำนองหนึ่ง.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับข้าง	-		√	373
77. ข้างผะงด	น. ข้างต่อ.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	-		√	373
78. ข้างเผือก	น. ข้างในตระกูลชาติพหุมงคล อิศวรรพงศ์ พิษณุพงศ์ หรืออัคนิ พงศ์ ที่มีลักษณะ 7 สี คือ ขาว เหลือง เขียว แดง ดำ ม่วง เมฆ และมีตา เล็บ ขน เป็นต้น ประกอบด้วย คชลักษณะด้วย, (กฎ) ข้างที่มีลักษณะมงคล 7 ประการ คือ ตาขาว เพดาน ปากขาว เล็บขาว ขนขาว ฟัน หนังขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่ ขนหางขาวและอินทโกศขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่ ในทาง กฎหมายและที่กรมช่างใช้ เรียกว่า ข้างสำคัญ.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของข้าง			√	373
79. ข้างพลาย	น. ข้างตัวผู้.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	374
80. ข้างพัง	น. ข้างตัวเมีย.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	374

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
81. ช้างพังคา	น. ช้างศึกพวกหนึ่ง มีหน้าที่ทำลาย ค่ายข้าศึก, ช้างล้อมวัง ก็เรียก.	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ ของช้าง	-		√	374
82. ช้างยืนแทน	น. เรียกช้างสำคัญที่ผูกเครื่องพระ คชาธารยืนบนแทนในงานพระราช พิธี ว่า ช้างยืนแทน.	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ ของช้าง	-		√	374
83. ช้างยืนโรง	น. เรียกช้างที่อยู่ประจำโรง ว่าช้างยืนโรง.	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ ของช้าง	-		√	374
84. ช้างร้อง	น. ชื่อดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง จุดมี เสียงดังเหมือนเสียง ช้างร้อง.	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช้าง	-	√		374
85. ช้างล้อมวัง	น. ข้าศึกพวกหนึ่ง มีหน้าที่ทำลาย ค่ายข้าศึก, ช้างพังคา ก็เรียก.	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ ของช้าง	-		√	374
86. ช้างสาร	(สำ) น. ผู้มีอำนาจ ในความว่า ช้าง สารชนกันหญ้าแพรกก็แหลกลาญ.	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช้าง	คำที่เป็น สำนวน		√	374
87. ช้างสำคัญ	(กฎ) น. ช้างที่มีมงคลลักษณะ 7 ประการ คือ ตาขาว เพดานปาก ขาว เล็บขาว ขนขาว ฟันหนังขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่ ขนหางขาว และอذنทโกศขาว หรือสีคล้ายหม้อ ใหม่.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ของ ช้าง	คำที่ใช้ใน กฎหมาย		√	374
88. ช้างสึดอ	น. ช้างพลายที่มีงาโผล่ออกมา เล็กน้อย ผิดกับช้างสำคัญ.	คำศัพท์ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	-		√	374

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวด คำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
89. ช้างสีปลาด	(กฎ)น. ช้างที่มีมงคลลักษณะ อย่างหนึ่งอย่างใดใน 7 อย่าง คือ ตาขาว เพดานปากขาว เล็บขาว ขนขาว ฟันหนังขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่ ขนหาง ขาว และอันทโกศขาว หรือสี คล้ายหม้อใหม่.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	คำที่ใช้ใน กฎหมาย		√	374
90. ช้างใหญ่	น. ชื่อหนึ่งของดาวฤกษ์เซษฐา มี 14 ดวง, ดาวงาช้าง ดาวคอบ นาค ดาวแพะ หรือดาวเซษฐะ ก็เรียก.	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับ ช้าง	-		√	374
91. ช้างเอเชีย	น. ชื่อช้างชนิดหนึ่ง Elephas maximus (linn.) หัวโตเห็น เป็นโหนก 2 โหนก เรียก ตะพอง ปลายงวงด้านบนจะมี จะงอย 1 จะงอย ใบหูเล็กรูป สามเหลี่ยม หลังเรียบหรือโค้ง เล็กน้อย ผิวหนังค่อนข้าง ละเอียดนุ่ม มีขนสีดำทั่วตัวแต่ที่ เห็นได้ชัดบริเวณตา ปลายหาง โหนกหัวและมุมปาก หางยาว เกือบถึงพื้น ขาหน้ามีเล็บข้าง ละ 5 เล็บ ขาหลังมีเล็บข้างละ 4 หรือ 5 เล็บ ตัวผู้มีงายาว เรียก ช้างพลาย ไม่มีงาหรืองา สั้น เรียก ช้างสือต่อ ตัวเมียเรียก ช้างพัง ส่วนใหญ่ไม่มีงาหรืองา สั้น งาของตัวเมีย เรียก ขนาย.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	-		√	374

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
92. ช้างแอฟริกา	น. ชื่อช้างชนิด <i>Loxodonta Africana</i> (Blumenbach) รูปร่างสูงเพรียวกว่าช้างเอเชีย หัวเล็กลาดลงไปข้างหน้าถึงโคนวง ปลายวงทั้งด้านบนและด้านล่างมีจะงอยด้านละ 1 จะงอย ใบหูใหญ่รูปคล้ายพัด มีงาทั้งตัวผู้และตัวเมีย หน้ียงหยาบแข็ง มีขนสีดำทั่วตัว แต่ที่เห็นได้ชัดเจนบริเวณตา ปลายหาง และมุมปาก ท้องป่อง หลังแอ่น นูนสูงขึ้น บริเวณท้ายลำตัว หางสั้น ขาหน้ามีเล็บข้างละ 4 หรือ 5 เล็บ ขาหลังมีเล็บข้างละ 3 เล็บ แต่บางตัวมี 4 เล็บ.	คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของช้าง	-		√	374
93. ซ่อม 2	น. เรียกช้างสำหรับใช้ฆ่าคนว่า ช้างซ่อม เช่น ช้างพลายซ่อมตัวหนึ่งเป็นช้างเพชรฆาต (พงศ. เลขา).	คำศัพท์ตำแหน่งหน้าที่ของช้าง	-		√	397 พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของคำ ที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
94. แชน 2	น. เรียกม้าหลวงหรือม้าหลวง พวกหนึ่งที่จัดให้เดินเรียบไป ข้าง ๆ กระจับปี่หรือกองทัพ ว่า ม้าแชน ข้างแชน,เรียกเรือ กราบซึ่งจัดเข้าร่วมไปใน กระจับปี่ เรือหลวง มีหน้าที่ ป้องกันภัยกระจับปี่หรือพระที่นั่ง โดยแชนขนานอยู่ 2 ข้างกระจับปี่ ว่า เรือแชน.	คำศัพท์ ตำแหน่ง หน้าที่ของช่าง	-		√	407
95. โชม 2	น. คำบอกให้ช่างย่อตัว.	คำศัพท์ เกี่ยวกับกิริยา อาการ ของช่าง			√	408
96. ตอน 3	น. เครื่องมือสำหรับกันไม่ให้ช่าง ปรับทูลูกข่าผู้ซึ่งทำด้วยเหล็กหรือ ไม้ เป็นรูปเดือยแหลม.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	-	√		426
97. คำพอง, คำโพง	(แบบ; กลอน; แผลงออกมาจาก ตะพอง) น. กะพอง, ส่วนที่นูน เป็น 2 แฉงอยู่เหนือหน้าผากช่าง เช่นพลอยผูกกระทัดรัดคำโพง (ม. คำหลวง มหาราช).	คำศัพท์เรียก อวัยวะ ของช่าง	คำที่ใช้เฉพาะใน หนังสือ ไม่ใช่ คำพูดทั่วไป/ คำที่ใช้ใน บทร้อยกรอง	√		434มหาชาติคำ หลวง ฉบับ หอสมุด วชิร ญาณ พ.ศ.2460
98. ตกปลอก	ก. สวมปลอกที่ข้อตีนคู่หน้าของ ช่าง เพื่อล้ามไว้ไม่ให้ไปหากินไกล หลังจากที่ใช้งานแล้ว.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	-	√		451

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
99. ตกมัน	ว. ลักษณะที่ต่อมน้ำมันที่ขมับ ของข้างบวมโตและมีน้ำมันใส ๆ ไหลออกมา ข้างตัวผู้จะมีอารมณ์ รุนแรง ก้าวร้าว ดุร้าย มีกลิ่น สาบฉุน, เรียกข้างที่มีอาการ เช่นนี้ว่า ข้างตกมัน.	คำศัพท์เกี่ยวกับ กิริยา อาการ ของข้าง	-		√	451
100. ตะพอง	น. ส่วนที่นูนเป็นปุ่ม 2 ข้าง หัวข้าง, กระจง กะพอง หรือ ตะพอง ก็ว่า.	คำศัพท์เรียก อวัยวะ ของข้าง	-	√		477
101. ตะพานข้าง	น. สะพานที่ทำแข็งแรงสำหรับให้ ข้างข้ามในสมัยโบราณ.	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ข้าง	-	√		478
102. ตะพุนหญ้า ข้าง	(ใบ) น. คนที่ทำหน้าที่เกี่ยวหญ้า ส่งให้ข้างหลวง หรือม้าหลวงกิน; คนที่ถูกลงโทษให้ทำเช่นนั้น.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับข้าง	คำโบราณ		√	479
103. ตามพหัตถ์	น. ชื่อข้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล ภายสีทองแดง, ข้าง 10 ตระกูล คือ 1. กาฬวาทหัตถ์ 2. คังโคยหัตถ์ 3. ปันทรหัตถ์ 4. ตามพหัตถ์ 5. ปิงคลหัตถ์ 6. คันธหัตถ์ 7. ปันทรหัตถ์ 8. เหมหัตถ์ 9. อุโบสถหัตถ์ 10. ฉันทันตหัตถ์	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของข้าง	-		√	494

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
104. ทันดิน, ทนต์	น. สัตว์ที่มีงา คือ ช้าง. (ส. ทนดิน; ป. ทนต์).	คำศัพท์ ที่มีความ หมายว่าช้าง (คำไวพจน์)	-		√	561
105. แทรกโพน	ก. จับช้างกลางแปลง.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรมของ ช้าง	-		√	588
106. นาค 3, นาค -2	[นาค, นาคะ] (แบบ) น. ช้าง. (ป.).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้ เฉพาะใน หนังสือ ไม่ใช่คำพูด ทั่วไป		√	618
107. นาคทนต์	น. งาช้าง. (ป., ส.).	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ช้าง	-	√		618
108. นาเคนทร์	(นาเคน) น. พญาช้าง.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	-		√	618
109. นาคี 2	(กลอน) น. ช้าง เช่น ชียาทรานาคี (ตะเลงพ่าย).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช้าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้ใน บทร้อย กรอง		√	618 หนังสือลิลิต ตะเลงพ่าย แบบเรียนกวี นิพนธ์



ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
110. นางกราย	น. ทำราชนิตหนึ่งทีหมอข้าง นำข้างบำรุงาเสร็จครั้งแรก แล้ว, ชื่อการพนของข้างแบบ หนึ่งสำหรับบังคับข้าง.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม ของข้าง	-		√	619
111. เนียม 2	น. เรียกขาข้างใหญ่แต่สั้นและ มักจะชี้ตรงว่างาเนียม,เรียก ข้างที่มีงาเช่นนั้น ว่า ขาข้างงาเนียม.	คำศัพท์เรียก อวัยวะของ ข้าง	-	√		642
112. บัณฑู	น. ข้างเผือก. (ป. ปณฑู; ส. ปาณฑู).	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของข้าง	-		√	662
113. บัณฑุนาค	น. ข้างเผือก. (ส. ปาณฑุนาค).	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของข้าง	-		√	672
114. บำรุง	ก. ตกแต่ง, บำรุง; ประ เช่น ข้างบำรุงา ว่า ข้างประงา.	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม ของข้าง	-		√	672
115. บุนฑริก	[บุนตะริก, บุนทะริก] ชื่อข้างตระกูล 1 ในตระกูล ข้างทั้ง 10. (ป., ส. ปุณฑริก).	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของข้าง	-		√	677

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
116. ประโคน 2	น. สายรัดจากไม้สับค้ำไปที่ อกข้างหลังขาหน้าแล้ว ลอดมาบรรจบกันโยงได้ ท้องข้าง และที่หน้าขาหน้าไป จากสายชนกที่คอข้าง, (กลอน) กระคน กี่ว่า.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	คำที่ใช้ใน บทร้อย กรอง	√		701
117. ประเปร็น	[ประเปร็น] ว. เสียงอย่าง เสียงช่างร้อง, เสียงที่แผด ออก.	คำศัพท์ เกี่ยวกับกิริยา อาการ ของช่าง	-		√	709
118. ประพัด	น. กระพัด, สายรัดกบ บนหลังช่าง.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้	-	√		709
119. ประวิน	น. ห่วงที่เกี่ยวกันสำหรับโยง สับค้ำช่าง.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	-	√		712
120. ประสานงา	ก. ใช้งาสวนแทงกันในการ ยุทธหัตถี.	คำศัพท์ เกี่ยวกับกิริยา อาการ ของช่าง	-		√	713
121. ปลงช่าง	ก. ปลดเปลื้องของหนักบน หลังช่างแล้วปล่อยให้พัก.	คำศัพท์ เกี่ยวกับกิริยา อาการ ของช่าง	-		√	720

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
122. ปอง 2	น. เสาค้ำสำหรับผูกเท้าหลังของข้าง เช่น ผูกข้างยีนโรง ผูกข้างในการเล่นผัดข้าง เรียกว่า เสापอง.	คำศัพท์เครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับข้าง	-	√		728
123. ป็นทรหัตถ์	[ป็นตะระ-] น. ชื่อข้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีขาวดังเขาไกรลาส,ข้าง 10 ตระกูล คือ 1. กาฬวาทหัตถ์ 2. คังโคยหัตถ์ 3. ป็นทรหัตถ์ 4. ตามพหัตถ์ 5. ปิงคลหัตถ์ 6. คันธหัตถ์ 7. ป็นทรหัตถ์ 8. เหมหัตถ์ 9. อุโบสถหัตถ์ 10. ฉันทันตหัตถ์	คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของข้าง	-		√	733
124. ปักเกล้า	น. ทำรำชนิดหนึ่งแห่งหม้อข้าง รำเมื่อนำข้างบำรุงสำเร็จครั้งแรกแล้ว.	คำศัพท์เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของข้าง	-		√	733
125. ปัดตานีกะ, ปัดตานีก (หัตถานีก)	น. กองทัพเหล่าราบ, กองทัพข้าง, เหล่าทหารข้าง.	คำศัพท์ตำแหน่งหน้าที่ของข้าง	-		√	734
126. ปาลีไลยก์	[-ไล] น. ชื่อป่าแห่งหนึ่งที่พระพุทธเจ้าเสด็จอาศัยอยู่ และเป็นชื่อข้าง ซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วย.	คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	743

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของ คำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
127. ปิงคล-, ปิงคละ	[ คละ- ] น. ชื่อตระกูลข้างสี เสด.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของข้าง	-		√	744
128. ปิงคลหัตถี	น. ชื่อข้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีทองอ่อนดั่งสีดา แมว, ข้าง 10 ตระกูล คือ 1. กาฬวาทหัตถี 2. คังโคยหัตถี 3. ปันทรหัตถี 4. ตามพหัตถี 5. ปิงคลหัตถี 6. คันธหัตถี 7. ปันทรหัตถี 8. เหมหัตถี 9. อุโบสถหัตถี 10. ฉันทันตหัตถี	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของข้าง	-		√	744
129. แปะวง	[ แปะ-วง ] น. แปะซึ่งยื่นออกมา รับวงไอยราของลำยอง.	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ข้าง	-	√		761
130. ผัดข้าง	ก. ล่อให้ข้างไล่.	คำศัพท์เกี่ยวกับ กิริยา อาการ ของข้าง	-		√	776
131. โผะ	ว. เสียงที่หมอหรือควาญข้าง ร้องเมื่อทำพิธีบำรุงข้างเป็น การเยาะเย้ยเมื่อรำทำต่าง ๆ แล้ว.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม ของข้าง	-		√	792

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
132. พแนก	[พแนก] น. หมอนสำหรับ ข้างหนุนนอน.	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ข้าง	-	√		803
133. พลาย	[พลาย] ว. เรียกข้างตัวผู้ ว่า ข้างพลาย. (ต.).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	820
134. พลุ 1	[พลุ] น. งาข้าง. (ข.กลุ).	คำศัพท์เรียก อวัยวะของข้าง		√		821
135. พัง 2	น. ข้างตัวเมีย เรียกว่า ข้างพัง.	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	827
136. พังคา	น. ชื่อข้างศึกพวกหนึ่ง มี หน้าที่ทำลายค่ายข้าศึก, บางทีก็เรียกว่า ข้างล้อมวัง.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	-		√	827
137. พ้าลา	น. เรียกข้างซึ่งมีลักษณะ อันชั่วร้ายชนิดหนึ่ง ตำราไม่ให้เอามาใช้ เป็นพาหนะ.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของข้าง	-		√	833
138. เพียด	[เพียด] น. วงล้อมทำเป็น คอกสำหรับคล้องข้าง. (ข.).	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ข้าง	-	√		845

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
139. โพน 1	น. วิธีคล้องข้างเถื่อน คือ เอาข้างต่อไปเที่ยวตอน คล้องเอา.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรมของข้าง	-		√	852
140. ฤษ	น. งวงข้าง. (ป., ส).	คำศัพท์เรียก อวัยวะ ของข้าง	-	√		871
141. ฤษ	น. งวงข้าง เช่น ฤษไพราย แพรงเหลื่อม โสภา เพรอก แอ (ยวนพ่าย). (ป., ส. ฤษ).	คำศัพท์เรียก อวัยวะของข้าง	ลิลิต ยวนพ่าย ฉบับ โรงพิมพ์ไท พ.ศ.2460	√		871
142. มทะ	น้ำมันข้างที่ตักมัน; สภาข้าง ที่ตักมัน. (ป., ส).	คำศัพท์เกี่ยวกับ กิริยา อาการ ของข้าง	-		√	878
143. มาตงค์	น. ข้าง. (ป. มาตงค์).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ข้าง (คำไวพจน์)	-		√	901
144. มาตังคะ	น. มาตงค์, ข้าง. (ป.).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ข้าง (คำไวพจน์)	-		√	902
145. แม่แปลก	น. ข้างพั้งที่เป็นหัวหน้าโหลง.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	-		√	923

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
146. แม่วี	น. คอกจับช้างขนาดเล็ก.	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ช่าง	-	√		923
147.แม่หนัก	(ราชา) น. ช้างพังที่เป็น หัวหน้าโขลง.	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของช่าง	คำที่ใช้ใน ราชาศัพท์		√	924
148. ยิน 2	น. ส่วนหนึ่งของขอช่างที่ยึด ออกจากตัวขออีกข้างหนึ่ง.	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ช่าง	-	√		952
149. รทนะ	น. ฟัน, งา, เช่น ทวีรท = สัตว์ 2 งา คือ ช้าง. (ป., ส.).	คำศัพท์เรียก อวัยวะ ของช่าง	-	√		970
150. ระวัง	น. เครื่องคล้องโคนหางช้าง ทำด้วยโลหะรูปโค้ง ปลายทั้ง 2 ข้างงอเป็นขอและติดห่วงไว้ สำหรับคล้องกระวีนต่อกับ ปลายสายสำออง	คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับ ช่าง	-	√		982
151. รัตนะ (หัตถิรัตนะ)	น. แก้วที่ถือว่ามีค่ายิ่ง เช่น อถิรัตนะ คือ นางแก้ว หัตถิรัตนะ คือ ช้างแก้ว.	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภทสาย พันธุ์ของช่าง	-		√	988
152. ลงหญ้า ช่าง	น. การลงโทษในสมัยก่อน คือ เอาตัวไปเป็นคนเลี้ยงช้าง.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช่าง	-		√	1033
153. ล้มช่าง	ก. ฆ่าช่าง.	คำศัพท์เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับช่าง	-		√	1037

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
154. วังข้าง	น. วิธีจับข้างเถื่อนโดยด้อนข้างเข้ามาอยู่ในวงล้อมทั้งโคลง.	คำศัพท์เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของข้าง	-		√	1102
155. วารณ	น. ข้าง. (ป., ส.).	คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	1113
156. วารณกร	น. งวงข้าง. (ส.).	คำศัพท์เรียกอวัยวะของข้าง	-	√		1113
157. วิษาม	น. เขาสัตว์, งาข้าง. (ส.; ป. วิสาม).	คำศัพท์เรียกอวัยวะของข้าง	-	√		1126
158. เสวติภ	(สะเหตุตบ)น. ข้างเผือก. (ส.ศวตภ).	คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของข้าง	-		√	1148
159. เสวตฤณุช	น. ข้างเผือก	คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของข้าง	-		√	1148
160. เสวติภ, เสวติภ, เสวตภ	น.ข้างเผือก (ส. เสวตภ).	คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของข้าง	-		√	1148



ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
161. สะพานช่าง	น. สะพานที่ทำแข็งแรง สำหรับให้ช่างข้ามใน สมัยโบราณ, ตะพานช่าง ก็ว่า.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	-	√		1195
162. สับคับ	น. ที่สำหรับนั่งผูกติดบน หลังช่าง, แห้งช่าง.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	-	√		1208
163. สาง 3	(วรรณ) น. ช่าง เช่น เสือสาง สรโรงสรรรพและไกร สรร้องสำเทินสาร (สมุทรโฆษ).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช่าง (คำไวพจน์)	คำที่ใช้ใน วรรณกรรม /สมุทรโฆษ คำฉันท์ ฉบับหอ พระสมุด วชิรญาณ พ.ศ.2468		√	1213
164. สายสูตร	น. เชือกหนึ่งผูกหลังช่างให้ เดินตามกัน.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่าง	-	√		1220
165. สาร 3	น. ช่างใหญ่ ใช้ว่า ช่างสาร	คำศัพท์ที่มี ความหมาย ว่าช่าง (คำไวพจน์)	-		√	1222
166. สิ้นธุระ	น. ช่าง. (ป., ส.).	คำศัพท์ที่มี ความหมายว่า ช่าง (คำไวพจน์)	-		√	1235

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
167. สีดอ	น. ชื่อเรียกข้างตัวผู้ที่ไม่มีงาหรืองาสั้น	คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	1238
168. หัตถ์	น. งวงข้าง. (ส.หสฺต).	คำศัพท์เรียกอวัยวะของข้าง	-	√		1323
169. หัตถินี	น. ข้างพั่ง (ป.)	คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	1323
170. หัตถี	น. ข้าง (ป.)	คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	1323
171. หัตถาจารย์	น. ผู้ฝึกข้าง, หมอข้าง, ความข้าง. (ป. หตฺถาจริย).	คำศัพท์เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับข้าง	-		√	1323
172. หัตถานิก	น. กองทัพข้าง เหล่าทหารข้าง เป็นส่วนหนึ่ง แห่งกระบวนทัพโบราณ ซึ่งเรียกว่า จตุรงคพล จตุรงคโยธา จตุรงค เสนา หรือ จตุรงคินีเสนา มี 4 เหล่า ได้แก่ 1. หัตถานิก (กองทัพข้าง, เหล่าทหารข้าง)	คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	-		√	1323

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลข หน้า
				วัฒนธรรม มทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
	2. อัศวานึก (กองทัพม้า, เหล่าทหารม้า) 3. รถานึก (กองทัพเหล่ารถ) 4. ปัตตานึก (กองทัพเหล่าราบ, กองทัพทหาร เดินเท้า). (ป.).					
173. หัตถาโรหะ	น. ความรู้ข้าง, ทหารข้าง. (ป.).	คำศัพท์ เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับข้าง	-		√	1323
174. หัสติน, หัสตี	น. ข้าง. (หสติน, หสตี; ป.หตถี).	คำศัพท์ที่มี ความหมาย ว่าข้าง (คำไวพจน์)	-		√	1330
175. เหมหัตถี	น. ชื่อข้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีเหลืองตั้งทอง, ข้าง 10 ตระกูล คือ 1. กาทวกหัตถี 2. คังโคยหัตถี 3. ปันชรหัตถี 4. ตามพหัตถี 5. ปิงคลหัตถี 6. คันธหัตถี 7. ปันชรหัตถี 8. เหมหัตถี 9. อุโบสถหัตถี 10. ฉันทันหัตถี	คำศัพท์เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ของ ข้าง	-		√	1346

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
176. แหย่ง	น. สัปคับ, ที่สำหรับนั่งถูกติด บนหลังช้าง, แหย่งช้างก็ เรียก.	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช้าง	-	√		1354
177. อังกุส	น. ขอเหล็กอย่าง ขอสับช้าง. (ส.; ป. อังกุส).	คำศัพท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช้าง	-	√		1390
178. อุโบสถ 2, อุโบสถหัตถี	น. ชื่อช่างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีทองคำ, ช่าง 10 ตระกูล คือ 1. กภาพากหัตถี 2. คังโคยหัตถี 3. ปันทรหัตถี 4. ตามพหัตถี 5. ปิงคลหัตถี 6. คันธหัตถี 7. ปันทรหัตถี 8. เหมหัตถี 9. อุโบสถหัตถี 10. ฉันทันตหัตถี	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช่าง	-		√	1426
179. เอราวณ	น. ช่าง 33 เคียรเป็นพาหนะ ของพระอินทร์ (ป. เอราวณ; ส. ไอราวณ).	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สาย พันธุ์ของช่าง	-		√	1434

ตารางที่ 1 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554  
และสารานุกรมไทย (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
180. ไอยรา	น. ช้าง	คำศัพท์ที่มี ความหมาย ว่าช้าง (คำไวพจน์)	-		√	1443
181. ไอรापต	น. ช้าง 33 เศียร เป็นพาหนะ ของพระอินทร์	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	-		√	1443
182. ไอราวัณ	น. เอราวัณ, ช้าง 33 เศียรเป็นพาหนะของ พระอินทร์. (ส. ไอราวณ; ป. เอราวณ).	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	-		√	1443
183. ไอราวัต	น. ช้าง 33 เศียร เป็นพาหนะของ พระอินทร์. (ส. ไอราวต; ป. เอราวณ).	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	-		√	1443

## 2. คำศัพท์เกี่ยวกับช่างที่ปรากฏในสารานุกรมไทยฉบับเยาวชนฯ

ตารางที่ 2 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ช่าง” ที่ปรากฏในสารานุกรมไทยฉบับเยาวชนฯ

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรมทางวัตถุ	วัฒนธรรมทางจิตใจ	
1. ช่างเผือก	เป็นคำสามัญที่คนทั่วไปเรียกช่าง ซึ่งมีผิวหนังเป็นสีชมพูแกมเทา อันเป็นสีที่ผิดแปลกไปจากสีของผิวหนังช่างธรรมดา (ปกติเป็นสีเทาแกมดำ) โดยไม่คำนึงถึงลักษณะอื่น ๆ ประกอบด้วย ฉะนั้นคำว่า ช่างเผือก ตามความหมายที่เราเข้าใจกัน จึงอาจจะเป็นทั้งช่าง ซึ่งมีมงคลลักษณะครบ หรือไม่ครบก็ได้ เป็นคำที่เรียกกันมาแต่โบราณ และเข้าใจว่าช่างเผือกจะต้องมีสีขาวเสมอไป อย่างเช่นช่างเผือกที่เราได้เห็นในภาพวาดประกอบในวรรณคดี และชาดกต่าง ๆ จะมีสีขาว เช่น ช่างเอราวัณ ในเรื่องรามเกียรติ์อินทรชิตบิดเบียนกายิน เหมือนองค์อมรินทร์ทรงคชเอราวัณ	คำศัพท์เกี่ยวกับประเภทสายพันธุ์ของช่าง	-		√	สารานุกรมไทยฯ เล่มที่ 3 เรื่องที่ 10

ตารางที่ 2 คำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ที่ปรากฏในสารานุกรมไทยฉบับเยาวชนฯ (ต่อ)

คำศัพท์	ความหมาย	หมวดคำศัพท์	ลักษณะ ของคำที่ใช้ เฉพาะแห่ง	ประเภทวัฒนธรรม		หมายเหตุ/ หมายเลขหน้า
				วัฒนธรรม ทางวัตถุ	วัฒนธรรม ทางจิตใจ	
1. ข้างเผือก	ข้างนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน เผือกผ่องผิวพรรณ สีสังข์สะอาดโอฬาร (สีสังข์ ก็คือ สีขาวเหมือน หอยสังข์) ข้างปัจฉิมานาค หรือปัจฉิมานาคเอนทร์ ในเวสสันดรชาดก ข้างปัจฉิม านาคเป็นลูกนางข้างอากาศจา รินี (ข้างที่ท้องเที่ยวไปใน อากาศ) นางข้างผู้เป็นมารดา ท้องเที่ยวมาถึงแคว้นสีพี ได้ นำลูกข้างเผือกขาวผ่องมาไว้ ในโรงช้างต้นของพระเจ้า กรุงสุโขทัย ในวันเดียวกับที่ พระเวสสันดรประสูติ แล้ว นางข้างผู้เป็นมารดาก็จากไป ข้างปัจฉิมานาค จึงเป็นข้าง คู่บุญบารมีของพระเวสสันดร โดยแท้	คำศัพท์ เกี่ยวกับ ประเภท สายพันธุ์ ของช้าง	-		√	สารานุกรมไทย ฯ เล่มที่ 17 เรื่องที่ 1

พบคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทยฉบับเยาวชน พบคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับข้างทั้งสิ้นจำนวน 183 คำ พบคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 จำนวน 183 คำ พบคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ในสารานุกรมไทยฉบับเยาวชน จำนวน 1 คำ (เป็นคำซ้ำกันกับที่พบในพจนานุกรมฯ)

พบคำศัพท์ที่มีประเภทวัฒนธรรมทางวัตถุ จำนวน 53 คำ

พบคำศัพท์ที่มีประเภทวัฒนธรรมทางจิตใจ จำนวน 130 คำ

### 3. ศึกษาวิเคราะห์ หมวดคำศัพท์เกี่ยวกับ 'ข้าง' จำนวน 9 หมวดคำศัพท์

ได้แก่ พบคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ตามหมวดคำศัพท์ ดังนี้

#### ตารางที่ 3 หมวดคำศัพท์

หมวดคำศัพท์	จำนวนคำศัพท์	หมายเหตุ
(1) คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์)	33 คำ	คำที่พบในสารานุกรมฯ เป็นคำซ้ำกันกับที่พบในพจนานุกรมฯ จึงนับเป็นคำเดียวกัน ไม่นับจำนวนคำเพิ่ม
(2) คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับข้าง	28 คำ	
(3) คำศัพท์เกี่ยวกับอาหารของข้าง	2 คำ	
(4) คำศัพท์เรียกอวัยวะของข้าง	20 คำ	
(5) คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	22 คำ	
(6) คำศัพท์เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมของข้าง	10 คำ	
(7) คำศัพท์เกี่ยวกับกิริยา อาการของข้าง	17 คำ	
(8) คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของข้าง	32 คำ	
(9) คำศัพท์เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับข้าง	19 คำ	
รวม	183 คำ	

พบจำนวนคำศัพท์เกี่ยวกับ 'ข้าง' ตามลำดับดังนี้

- 1) คำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์) จำนวน 33 คำ
- 2) คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของข้าง จำนวน 32 คำ
- 3) คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับข้าง จำนวน 28 คำ
- 4) คำศัพท์เรียกอวัยวะของข้าง จำนวน 20 คำ
- 5) คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง จำนวน 22 คำ
- 6) คำศัพท์เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับข้าง จำนวน 19 คำ
- 7) คำศัพท์เกี่ยวกับกิริยา อาการของข้าง จำนวน 17 คำ
- 8) คำศัพท์เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมของข้าง จำนวน 10 คำ
- 9) คำศัพท์เกี่ยวกับอาหารของข้าง จำนวน 2 คำ



การพบหมวดคำศัพท์ที่มีความหมายว่าข้าง (คำไวพจน์) มากที่สุด แสดงให้เห็นถึงความร่ำรวยคำศัพท์ของภาษาไทยที่มีคำศัพท์ใช้จำนวนมาก นอกจากนี้คำศัพท์เกี่ยวกับประเภท สายพันธุ์ของข้าง คำศัพท์ในหมวด ต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของข้าง ดังผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ต่อไป

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์ ที่มาของคำศัพท์และลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

#### ที่มาของคำศัพท์

ผู้วิจัยรวบรวมที่มาของคำศัพท์เกี่ยวกับข้างในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ที่มาของคำจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

อนึ่งผู้วิจัยรวบรวมและวิเคราะห์ที่มาของคำศัพท์เกี่ยวกับข้าง เฉพาะที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ระบุที่มาของคำศัพท์ไว้เท่านั้น สรุปไว้ดังตารางนี้

#### ตารางที่ 4 ที่มาของคำศัพท์

ที่มาของคำศัพท์	คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับข้าง	หมายเหตุ
1. (ส.) หมายถึงสันสกฤต	1. กริณี 2. กริน 3. กรินทร์ 4. กรินี 5. กัจฉา 6. กิริณี 7. กิริณฑ 8. กิริณี 9. คช 10. คชินทร์ 11. คเชนทร์ 12. ทันดิน 13. นาคทนต์ 14. บัณฑุ 15. บัณฑุนาค 16. บุณฑริก 17. ฤษ 18. ภูโซ 19. มทะ 20. รทนะ	

ตารางที่ 4 ที่มาของคำศัพท์ (ต่อ)

ที่มาของคำศัพท์	คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง	หมายเหตุ
	21. วารณ 22. วารณกร 23. วิษณ 24. เสวตีภ 25. เสวติภ 26. เสวตีภ 27. เสวเตภ 28. สิ้นธุระ 29. หัตถ์ 30. อังกุศ 31. เอราวัณ 32. ไอราวัณ 33. ไอราวัต	
2. (ป.) หมายถึงบาลี	1. กรินี 2. กัจฉา 3. กรินี 4. กิรินท 5. กรินี 6. กุญชร 7. คช 8. คชาชีพ 9. คชาธาร 10. ทนต์ 11. นาค ๓ 12. นาค ๒ 13. นาคทนต์ 14. บัณฑุ 15. บุณฑริก 16. ฤษ	

ตารางที่ 4 ที่มาของคำศัพท์ (ต่อ)

ที่มาของคำศัพท์	คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง	หมายเหตุ
	17. ภูโซ 18. มทะ 19. มาตงค์ 20. มาตังคะ 21. รทนะ 22. วารณ 23. วิษณ 24. สินธุระ 25. หัตถินี 26. หัตถี 27. หัตถาจารย์ 28. หัตถานิก 29. หัตถาโรหะ 30. หัสติน 31. หัสตี 32. อังกุศ, 33. เอราวัณ 34. ไอราวัณ 35. ไอราวัต	
3. (ต.) หมายถึง ตะเลง	1. พลาย	
4. (ข.) หมายถึง เขมร	1. พลุ 1, เพนียด	

ผู้วิจัยรวบรวมที่มาของคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง" ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ที่มาของคำจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 พบที่มาของคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง จำนวน 4 ภาษา คือ บาลี, สันสกฤต, เขมร, ตะเลง มีคำศัพท์เกี่ยวกับช้างที่มีที่มาจากภาษาสันสกฤต จำนวน 33 คำ, ภาษาบาลี จำนวน 35 คำ, ภาษาเขมร จำนวน 1 คำ, ภาษาตะเลง จำนวน 1 คำ

## 5. ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งและคำย่อท้ายนิยามของคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง

ผู้วิจัยได้รวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย พบว่ามีคำศัพท์เกี่ยวกับ “ช้าง” บางคำ ที่มีลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งและมีคำย่อไว้ท้ายนิยาม ผู้วิจัยสรุปไว้ดังตารางนี้

**ตารางที่ 5** ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งและคำย่อท้ายนิยามของคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง

ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งและคำย่อท้ายนิยาม	คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้างที่มีลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง	หมายเหตุ
1. กลอน หมายถึง คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง	1. กระจกกลับกระจก 2. กระจก 3. คำโพง 4. นาคี 2 5. ประโคน 2	
2. ไทย (ถิ่น-พายัพ) หมายถึง คำที่เป็นภาษาถิ่นภาคพายัพ	1. กระจแจ	
3. ตำราช้างคำโคลง หมายถึง โคลงตำราช้าง พระบรมราชินีพันธุไกรกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์วชิรญาณรายเดือน เล่มที่ 11	1. กระจแบกงา 2. กำพด	
4. ตำราซี่ช้าง หมายถึง ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฉบับหอพระสมุด วชิรญาณ พ.ศ. 2465	1. กระจพังเหิร 2. กำหราก	
5. ดุษฎีสังเวย หมายถึง คำฉันทดุษฎีสังเวยกล่อมช้างของเกล้า ฉบับหอพระสมุด วชิรญาณ พ.ศ.๒ฉบับหอพระสมุด วชิรญาณ พ.ศ.2467	1. กระจพัด 2. กำราก	

ตารางที่ 5 ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งและคำย่อท้ายนิยามของคำศัพท์  
ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง (ต่อ)

ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง และคำย่อท้ายนิยาม	คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้างที่มี ลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง	หมายเหตุ
6. แบบ หมายถึง คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ไม่ใช่ คำพูดทั่วไป เช่น กนก ลุप्त ลุพธ์	1. กริณี 2. กรินี 3. กริน 4. กัจฉา 5. กริณี 6. กรินี 7. กรินท 8. กรินี 9. กฤษร 10. คช 11. คำพอง 12. คำโพง 13. นาค 3 14. นาค 2	
7. สมุทโรฆษ หมายถึง สมุทโรฆษคำฉันทฉบับหอ พระสมุด วชิรญาณ พ.ศ.2468	1. กรินทร์ 2. กรินทร์ 3. สาง 3	
8. โบ หมายถึง คำโบราณ	1. กะเตก 2. งาसान 3. จาตุล้งคบาท 4. จาตุล้งบาท	
9. ม.คำหลวง วนปเวสน์ หมายถึง มหาชาติคำ หลวง ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ.2460 กัณฑ์วนปเวสน์	1. กรินท	
10. ม.คำหลวง ทานกัณฑ์ หมายถึง มหาชาติคำ หลวง ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ.2460 กัณฑ์ ทานกัณฑ์	1. กิริเนศวร	

**ตารางที่ 5** ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งและคำย่อท้ายนิยามของคำศัพท์  
ที่มีความหมายเกี่ยวกับช่าง (ต่อ)

ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง และคำย่อท้ายนิยาม	คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช่างที่มี ลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง	หมายเหตุ
11. กฎมณเฑียรบาลในกฎ.ราชบุรี หมายถึง หนังสือกฎหมายพระเจ้าลูกเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรง รวบรวมฉบับโรงพิมพ์กองลหุโทษ ร.ศ.120	1. ขาดหัวช่าง	
12. ลิลิตตะเลงพ่าย หมายถึง หนังสือลิลิตตะเลงพ่าย แบบเรียน กวีนิพนธ์	1. จาตุลึงคบาท	
13. กฎ หมายถึง คำที่ใช้ในกฎหมาย	1. ช่างเนียม 2. ช่างสำคัญ 3. ช่างสีปลาด	
14. ม.คำหลวง มหาราช หมายถึง มหาชาติคำหลวง ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ.2460 กัณฑ์มหาราช	1. คำพอง 2. คำโพง	
15. ราชา หมายถึง คำที่ใช้ในราชาศัพท์	1. แม่หนัก	
16. วรรณ หมายถึง คำที่ใช้ในวรรณกรรม	1. สาง 3	

ผู้วิจัยได้รวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช่าง" ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย พบว่ามีคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช่างบางคำ ที่มีลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งและมีคำย่อไว้ท้ายนิยามจำนวน 16 ประเภท มีคำศัพท์เกี่ยวกับช่างที่มีลักษณะการใช้เฉพาะแห่งจำนวน 45 คำ คิดเป็นร้อยละ 24 ของคำศัพท์เกี่ยวกับช่างที่พบในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย จำนวน 183 คำ

การพบคำศัพท์เกี่ยวกับช่างที่มีลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง ร้อยละ 24 ของคำศัพท์เกี่ยวกับช่างที่พบทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า ช่าง มีความสำคัญในวัฒนธรรมและสังคมไทยจึงมีการใช้คำเฉพาะแห่ง ถึง 16 ประเภท

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช่างที่ใช้เฉพาะแห่ง และคำท้ายนิยาม ทั้ง 16 ประเภท สรุปลักษณะการใช้คำเฉพาะแห่งได้ 3 ด้าน ดังนี้

### 1. ด้านภาษาและวรรณกรรม

การพบคำศัพท์ที่เกี่ยวกับข้างในคำกลอนหรือบทร้อยกรอง แสดงถึงความงดงามทางภาษาไทย ความประณีตในการใช้คำเพื่อให้มีเสียงคล้องจองตามลักษณะคำประพันธ์ อันเป็นอัตลักษณ์ของภาษาไทย มีคำศัพท์เกี่ยวกับข้างปรากฏในวรรณคดี ได้แก่ ตำราข้างคำโคลง, ตำราชี้ข้าง, ดุษฎีสั่งเวย, สมุทรโฆษคำฉันท์, มหาชาติคำหลวงฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ.2460 กัณฑ์ทวนปเวสน์ และกัณฑ์ทานกัณฑ์, ลิลิตตะเลงพ่าย, คำที่ใช้ในวรรณกรรม มีคำศัพท์เฉพาะในหนังสือไม่ใช้คำพูดทั่วไป แสดงถึงความประณีตในการใช้คำ

การพบคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับข้างที่เป็นคำเฉพาะในวรรณคดี แสดงให้เห็นว่าข้างมีความสำคัญในสังคมและวัฒนธรรมไทย

### 2. ด้านหน้าที่ของคำ

พบคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับข้างที่เป็นคำราชาศัพท์และในกฎหมาย แสดงถึงบทบาทของข้างที่มีความสำคัญและบทบาทที่ได้รับการยอมรับของสังคมไทย

### 3. ด้านประวัติคำ ที่มาของคำ

พบคำศัพท์ที่เกี่ยวกับข้างที่มีที่มาจากภาษาถิ่น (ถิ่น-พายัพ) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทย และภาษาถิ่น ว่ามีความสัมพันธ์ทางภาษา การยืมคำ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการมีคำโบราณแสดงถึงประวัติคำวิวัฒนาการของคำในภาษาไทย ว่ามีคำศัพท์เกี่ยวกับข้างมาแต่โบราณ

การพบคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับข้างที่มีการใช้เฉพาะแห่ง คิดเป็นร้อยละ 24 ของคำศัพท์ที่พบทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของข้างในสังคมและวัฒนธรรมไทย

## 6. ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย

พบคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษารวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554
2. เพื่อศึกษารวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง" ในสารานุกรมไทย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากคำศัพท์เกี่ยวกับ "ข้าง"

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในข้อ 1 และ 2 ในหัวข้อก่อนหน้า ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในข้อ 3 ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง"

ผู้วิจัยวิเคราะห์คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้างที่พบในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากพระยาอนูมานราชชน (2515) บุญเกิด รัตนแสง (2541) ประจักษ์ ประกายพิทยากร (2527) กำหนดขอบเขตของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางภาษากับวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรมทางวัตถุ คือวัฒนธรรมที่สังคมต้องการ, จำเป็นต้องมี, สามารถจับต้องได้ ได้แก่ (1) ปัจจัยสี่ คือ อาหาร, ที่อยู่อาศัย, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค (2) เครื่องมือเครื่องใช้ (3) ยานพาหนะ (4) ยุทธโศปกรณ์ (5) อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย (6) คำเบ็ดเตล็ด ที่เป็นสิ่งจับต้องได้

วัฒนธรรมทางจิตใจ คือ สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ (1) การศึกษา (2) ศาสนา (3) ศิลปะและวรรณคดี (4) กฎหมายและระเบียบประเพณี (5) ประเพณี พิธีกรรม (6) ชื่อและความหมาย (7) กริยาท่าทาง (8) ชื่อตำแหน่ง (9) ประเภท สายพันธุ์ (ของช้าง) (10) คำเบ็ดเตล็ด ที่เป็นสิ่งจับต้องไม่ได้

## 7. ผลการวิเคราะห์

ภาษาเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่ง ที่สามารถสะท้อนภาพวัฒนธรรมไทยได้เป็นอย่างดี ดังที่พบคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้างในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย พบคำศัพท์ที่มีใช้เฉพาะกับช้างเท่านั้น แสดงถึงความสำคัญของช้าง การให้การยอมรับของคนในสังคมว่าช้างมีความสำคัญทั้งในระดับพระมหากษัตริย์และประชาชนทั่วไป ดังเห็นจากคำศัพท์ที่เกี่ยวกับช้างที่มีใช้สำหรับพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม การวิเคราะห์คำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง" ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทย

### 1. ภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการบันทึกและสืบทอดวัฒนธรรมไทย

ภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของมนุษย์ ช่วยดำรงวัฒนธรรมไว้ไม่ให้สูญหาย พบคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง ที่แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีไทย เช่น ช้างยืนแท่น หมายถึง น. เรียกช้างสำคัญที่ผูกเครื่องพระคชาธารยืนบนแท่นในงานพระราชพิธี ว่า ช้างยืนแท่น.



## 2. ภาษาไทยมีความร่ำรวยทางภาษา

ภาษาไทยมีความร่ำรวยทางภาษามีคำศัพท์ใช้จำนวนมาก มีการใช้คำให้เหมาะกับฐานะของบุคคล มีระดับภาษา และมีความละเอียด ประณีตในการใช้คำศัพท์

ภาษาไทยมีคำศัพท์เกี่ยวกับช้างเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงว่าคนไทยมีความรู้และประสบการณ์ เกี่ยวกับช้างอย่างลึกซึ้ง และช้างมีความสำคัญในสังคมไทยมาก

ผลการวิจัยพบว่า มีคำไวพจน์ ที่มีความหมายว่าช้างจำนวนมากที่สุดจำนวน 33 คำ แสดงให้เห็นความร่ำรวยทางภาษาที่มีคำให้เลือกใช้เป็นจำนวนมากตามความเหมาะสม เช่น การมีคำไวพจน์ ที่มีความหมายว่าช้าง ดังนี้

**ตารางที่ 6 คำไวพจน์ (คำที่มีความหมายว่าช้าง)**

คำไวพจน์ (คำที่มีความหมายว่าช้าง)	ความหมาย	หมายเหตุ
1. กริณี, กรินี	(แบบ) น. ช้างพัง, ใช้ว่า กริณี หรือ กรินี ก็มี.(ส.กริณี; ป.กรินี)	
2. กริน	(แบบ) น. ช้าง, ช้างพลาย, เช่น กรินไกร อาสนอัศวาศี (ม. คำหลวง ฉกษัตริย์). (ส.). กรินทร์ น. พญาช้าง, ช้างที่ควรยกย่อง, เช่น เบื้องนั้นบรรลผู้เผือกกรินทร์ หนึ่งฤ (ลิลิตพยุหยาตรา), ใช้ว่า กเรนทร์ ก็มี. (ส. กริน + อินทร = กรินทร์ ว่า ช้างใหญ่, ช้างศึก, ช้างพระอินทร์).	
3. กรินทร์	ดู กริน.(กรินทร์ น. พญาช้าง, ช้างที่ควรยกย่อง, เช่น เบื้องนั้นบรรลผู้เผือกกรินทร์ หนึ่งฤ (ลิลิตพยุหยาตรา), ใช้ว่า กเรนทร์ ก็มี. (ส. กริน + อินทร = กรินทร์ ว่า ช้างใหญ่, ช้างศึก, ช้างพระอินทร์) ดู กริณี.	3. กรินทร์
4. กรินี	(น. ช้างพัง, ใช้ว่า กริณี หรือ กรินี ก็มี.(ส.กริณี; ป.กรินี)	
5. กเรนทร, กเรนทร์	(กลอน; แผลงมาจาก กรินทร์)น. พญาช้าง, ช้างที่ควรยกย่อง, เช่น พลคชคณหาญหัก กเรนทรปกปักษ์ปราบ ประลัย (สมุทรโฆษ).	

ตารางที่ 6 คำไวพจน์ (คำที่มีความหมายว่าช้าง) (ต่อ)

คำไวพจน์ (คำที่มีความหมายว่าช้าง)	ความหมาย	หมายเหตุ
6. กิริณี, กิริณี	(แบบ)น. ช้างพัง, ใช้ว่า กิริณี หรือ กิริณี ก็มี.	
7. กิริณี	ดู กิริณี. (แบบ) น. ช้างพัง, ใช้ว่า กิริณี หรือ กิริณี ก็มี.)	(แบบ) คำที่ใช้เฉพาะ ในหนังสือ ไม่ใช่ คำพูดทั่วไป
8. กุญชร	(แบบ) น.ช้าง.(ป)	(แบบ) คำที่ใช้เฉพาะ ในหนังสือ ไม่ใช่ คำพูดทั่วไป
9. คช	(แบบ) น. ช้าง ช้างพลาย. (ป.,ส.).	(แบบ) คำที่ใช้เฉพาะ ในหนังสือ ไม่ใช่ คำพูดทั่วไป
10. คชสาร	น. ช้าง.	
11. คชชาติ	น. ช้าง, หมูช้าง.	
12. เจ่ง	(โบ) น. ช้าง.	(โบ) คำโบราณ
13. ช้าง 1	น. ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เป็นสัตว์เลี้ยงที่ใหญ่ที่สุดในวงศ์ Elephantidae ผิวหนังหนา สีดำหรือดำอมเทา รับสัมผัสได้ไว ขนสีดำ จมูกยื่นยาวเรียกว่า งวง ปลายงวงมีจะงอยสำหรับจับสิ่งของ ขมับทั้ง 2 ข้าง มีรูเปิดของต่อมน้ำมัน จะมีน้ำมันไหลออกมาเมื่อถึงวัย ขาใหญ่เป็นลำ กินพืชมี 2 ชนิด คือ ช้างเอเชีย และช้างแอฟริกา.	
14. ช้างพลาย	น. ช้างตัวผู้.	
15. ช้างพัง	น. ช้างตัวเมีย.	
16. ทันติน, ทันตี	น. สัตว์ที่มีงา คือ ช้าง. (ส. ทนติน; ป. ทนตี).	
17. นาค 3, นาค -2	[นาค, นาคกะ] (แบบ) น. ช้าง. (ป.).	(แบบ) คำที่ใช้เฉพาะ ในหนังสือ ไม่ใช่ คำพูดทั่วไป
18. นาเคนทร์	(นาเคน) น. พญาช้าง	

ตารางที่ 6 คำไวพจน์ (คำที่มีความหมายว่าข้าง) (ต่อ)

คำไวพจน์ (คำที่มีความหมายว่าข้าง)	ความหมาย	หมายเหตุ
19. นาคี 2	(กลอน) น. ข้าง เช่น ขียาตรา นาคี (ตะเลงพ่าย).	คำที่ใช้ในบท ร้อยกรอง/หนังสือ ลิลิตตะเลงพ่าย แบบเรียนกวีนิพนธ์
20. ปาลีไลยก์	[-ไล] น. ชื่อป่าแห่งหนึ่งที่พระพุทธเจ้าเสด็จอาศัย อยู่ และเป็นชื่อข้าง ซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วย.	
21. พลาย	[พลาย] ว. เรียกข้างตัวผู้ ว่า ข้างพลาย. (ต.).	(ต.) ตะเลง
22. พัง 2	น. ข้างตัวเมีย เรียกว่า ข้างพัง.	
23. มาตงค์	น. ข้าง. (ป. มาตงค).	
24. มาตังคะ	น. มาตงค, ข้าง. (ป.).	
25. วารณ	น. ข้าง. (ป., ส.).	
26. สาง 3	(วรรณ) น. ข้าง เช่น เสือสางสรุโสรุสรพและ ไกรสรร้องสำเทินสาร (สมุทรโฆษ).	คำที่ใช้ใน วรรณกรรม/ สมุทรโฆษคำฉันท์ ฉบับหอ พระสมุดวชิรญาณ พ.ศ.2468
27. สาร 3	น. ข้างใหญ่ ใช้ว่า ข้างสาร	
28. ลินธูระ	น. ข้าง. (ป., ส.).	
29. สีดอ	น. ชื่อเรียกข้างตัวผู้ที่ไม่มีงาหรืองาสั้น	
30. หัตถินี	น. ข้างพัง (ป.)	
31. หัตถี	น. ข้าง (ป.)	
32. หัสติน, หัสตี	น. ข้าง. (หสติน, หสตี; ป.หตถี).	
33. ไอยรา	น. ข้าง	

คำไวพจน์ที่มีความหมายว่าช่าง ถูกนำมาใช้ตั้งชื่อ คน, นามสกุล, สถานที่ และชื่ออื่น ๆ มากกว่าสัตว์ชนิดอื่น แสดงถึงความยกย่องให้เกียรติช่าง จึงนำมาตั้งชื่อ แสดงถึงอำนาจ บารมี ความยิ่งใหญ่ น่าเกรงขาม เนื่องจากช่างเป็นพาหนะของเทพเจ้าและพระมหากษัตริย์ เช่น ชื่อที่แปลว่า ช่าง มีทั้งชื่อผู้หญิง และชื่อผู้ชาย ดังนี้ ชื่อผู้หญิง เช่น

#### ตารางที่ 7 ตัวอย่างการตั้งชื่อที่มีความหมายว่าช่าง

ชื่อ	ความหมาย
กริณี	ช่างพัง
กริณี	ช่างพัง
กริณี	ช่างพัง
สุกริณี	ช่างงาม
สุกริณี	ช่างงาม
คชาภรณ์	เครื่องประดับช่าง
คชาทิพย์	ช่างเป็นของเทวดา
คชารัตน์	ช่างแก้ว
คชาวัลย์	เครื่องเถาช่าง
กริน	ช่าง, ช่างพลาย
กรินทร์	พญาช่าง
กฤษกร	ช่าง
คชา	ช่าง
คชากุล	เชื้อสายช่าง
คชาพงศ์	เชื้อสายช่าง
คชาพงษ์	เชื้อสายช่าง
คชาพันธุ์	เชื้อสายช่าง
คชาวุฒิ	ช่างแห่งความเจริญ
คชาพัฒน์	ช่างแห่งความเจริญ
คชาวัฒน์	ช่างแห่งความเจริญ

### 3. ภาษาสะท้อนภาพวัฒนธรรม วิถีชีวิตไทย

ช่างมีอุปกรณ์เครื่องใช้ในการทำงานและดำรงชีวิต คำศัพท์แสดงวิถีชีวิต คำศัพท์เกี่ยวกับช่าง มีการสะท้อนวิถีชีวิต ทั้งจากราชสำนักดังที่พบ คำศัพท์จากตำราช่างคำโคลง ดุษฎีสังเวยกล่อมช่าง ซึ่งเป็นวรรณคดีของราชสำนัก แต่ก็มีคำศัพท์เกี่ยวกับช่างที่แสดงวิถีชีวิตของชาวบ้าน และมีคำศัพท์ที่เป็นศัพท์ที่ใช้เฉพาะกับช่าง เช่น หมอนช่าง

สะพานซ่าง ซึ่งต่างจากสัตว์อื่น คำศัพท์เกี่ยวกับซ่างที่แสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นวัฒนธรรมไทย เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม

คนไทยมีความสามารถในการสร้างสรรค์ สิ่งของ เครื่องใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย การพบคำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับซ่าง ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และสารานุกรมไทยฯ สะท้อนว่าคนไทยสร้างคำขึ้นมาอย่างประณีตและมีความละเอียดอ่อน เพื่อใช้เป็นคำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับซ่างโดยเฉพาะ ดังนี้

#### ตารางที่ 8 คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับซ่าง

คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับซ่าง	ความหมาย	หมายเหตุ
1. กระจกน	(กลอน) น. ประโคน คือ สายรัดจากไตสับคืบไปตอกซ่างหลังขาหน้าแล้วลอดมาบรรจบกัน โยงใต้ท้องซ่าง และที่หน้าขาไปจากสายชนกที่คอซ่าง.	(กลอน) คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง
2. กระจะจะ 3	น. ชื่อรูปปลอกเหล็กสำหรับจับซ่างดูทางปลายสันฐานปากเปิดอย่างคิมคิบเข้าทองเหลือง มีกำลังหดตัวให้ปลายจดเข้าหากันได้ ที่ริมปากมีงาแซงทำด้วยเหล็กปลายแหลมซ่างละอัน ที่โคนปลอกมีที่สำหรับสวมคันไม้ไผ่ที่ทะลวงให้กลวง ร้อยเชือกซึ่งผูกจากปลอกลอดออกมาจากคันไม้ ใช้สำหรับพุ่งเข้าไปเกาะขาซ่างซ่างไตซ่างหนึ่งไว้ เมื่อเกาะได้แล้ว รอยปลายไปผูกกับขอนไม้ไว้เพื่อ ซ่างจะได้ลาก ซ่างกำลังดูก็ลากไป งาแซงก็จะฝังลึกเข้าไปทุกที่จนไม่สามารถ จะก้าวขาได้ ก็เป็นอันจับได้ ; (ถิ่น - พายัพ) โซหรือกำไลเหล็กที่ทำเป็นปลอกสวมเท้าหน้าซ่างทั้งคู่ให้ชิดกัน เพื่อมิให้ ซ่างเดินได้เร็วจนไกลถิ่นเกินควร ใช้เมื่อปล่อยซ่างให้หากิน ในป่า.	ไทย (ถิ่น - พายัพ)
3. กระจะบองกลิ่ง	น. ไม้กลิ่งเป็นรูปกระบองอย่างยาว สำหรับถือเข้าขบวนแห่ซ่างสำคัญ.	

ตารางที่ 8 คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับช่าง (ต่อ)

คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับช่าง	ความหมาย	หมายเหตุ
4. กระทบ	น. เชือกหรือลวดหนังที่เป็นเกลียวหุ้มผ้าแดง ปรกติคล้องผูกอยู่รอบคอช่าง เมื่อตั้งสับคับ หรือกูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้ปลายทั้ง ๒ ข้าง ผูกสับคับ หรือกูปเพื่อรั้งมิให้เลื่อนไปทางท้าย ช่างขณะเดินขึ้นที่ชั้น, เขียนเป็น กระทบ ก็มี เช่น และกระทบรัตคนควร.(ดุชฎีสั่งเวย)	ดุชฎีสั่งเวย
5. กระจวิน 1	น. ห่วงที่เกี่ยวกันสำหรับโยงสับคับช่าง	
6. กัจฉา	(แบบ) น. สายรัดท้องช่าง. (ป.;ส.กษกา,กฤษยา).	(แบบ) คำที่ใช้เฉพาะ หนังสือไม่ใช่คำพูด ทั่วไป
7. ขอช่าง 1	น. ขอเหล็กมีด้าม สำหรับสับช่าง, ขอช่างที่มี ปลายโค้งใช้ในพิธิช่าง เรียกว่า ขอ เกราะ, ขอช่างที่ปลายเป็นยอดป็น เรียกว่า ขอป็น.	
8. งก 2	น. ไม้รูปคล้ายตะลุมพุกสำหรับควายท้ายตี ช่าง เมื่อต้องการให้ช่างไปเร็ว เรียกว่า ไม้งก.	
9. จำลอง 2	น.อาน,สับคับ	
10. จำลองทอง 2	เครื่องสับคับจำพวกกูป ใช้ผูกหลังช่างพัง	
11. ด่อน 3	น. เครื่องมือสำหรับกันไม่ให้ช่างปรบหู ถูกขาผู้ซึ่งทำด้วยเหล็กหรือไม้ เป็นรูปเดือย แหลม.	
12. ตกปลอก	ก. สวมปลอกที่ข้อตีนคู่หน้าของช่าง เพื่อล้ามไว้ไม่ให้ไปหากินไกลหลังจากที่ใช้งาน แล้ว.	
13. ตะพานช่าง	น. สะพานที่ทำแข็งแรงสำหรับให้ช่างข้ามใน สมัยโบราณ.	

ตารางที่ 8 คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับช่าง (ต่อ)

คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับช่าง	ความหมาย	หมายเหตุ
14. ประโคน 2	น. สายรัดจากใต้ส้นคืบไปที่อกข้างหลังขาหน้า แล้วลอดมาบรรจบกันโยงใต้ท้องข้าง และที่หน้าขาหน้าไปจากสายชนกที่คอข้าง, (กลอน) กระคน ก็ว่า.	
15. ประพัด	น. กระพัด, สายรัดกุดบนหลังข้าง.	
16. ประวิน	น. ห่วงที่เกี่ยวกันสำหรับโยงส้นคืบข้าง.	
17. ปอง 2	น. เสาคู่ๆ สำหรับผูกเท้าหลังของข้าง เช่น ผูกข้างยื่นโรง ผูกข้างในการเล่นผัดข้าง เรียกว่า เสาคู่ ปอง.	17. ปอง 2
18. แปงวง	[แปง-วง] น. แปซึ่งยื่นออกมารับวงไอยราของลำยอง.	
19. พเนก	[พะเนก] น. หมอนสำหรับข้างหนุนนอน.	
20. เพนียด	[พะเนียด] น. วงล้อมทำเป็นคอกสำหรับคล้องข้าง. (ข.).	เขมร
21. แม่วี	น. คอกจับข้างขนาดเล็ก.	
22. ยิน 2	น. ส่วนหนึ่งของขอข้างที่ยึดออกจากตัวขออีกข้างหนึ่ง.	
23. ระวิง	น. เครื่องคล้องโคนหางข้าง ทำด้วยโลหะรูปโค้ง ปลายทั้ง 2 ข้างงอเป็นขอและติดห่วงไว้สำหรับคล้องกระวินต่อกับปลายสายสำออง	
24. สะพานข้าง	น. สะพานที่ทำแข็งแรงสำหรับให้ข้างข้ามในสมัยโบราณ, ตะพานข้าง ก็ว่า.	
25. ส้นคืบ	น. ที่สำหรับนั่งผูกติดบนหลังข้าง, แหย่งข้าง.	

ตารางที่ 8 คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับช่าง (ต่อ)

คำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้เกี่ยวกับช่าง	ความหมาย	หมายเหตุ
26. สายสูตร	น. เชือกหนังที่ผูกหลังช้างให้เดินตามกัน.	
27. แหียง	น. สัปคับ, ที่สำหรับนั่งถูกติดบนหลังช้าง, แหียงช้างก็เรียก.	
28. อังกุศ	น. ขอเหล็กอย่างขอสับช้าง. (ส.; ป. อังกุส).	

การปรากฏคำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้ เกี่ยวกับช่างในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ซึ่งคำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้ เฉพาะกับช่าง แสดงให้เห็นถึงมีความละเอียดอ่อนประณีตในการใช้คำศัพท์เฉพาะกับช่าง อีกทั้งยังแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในสังคมไทยที่มีความคิดประดิษฐ์สิ่งของ เครื่องใช้ให้เหมาะสมกับช่างและการที่ช่างมีคำศัพท์เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่ใช้เฉพาะกับช่าง สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทย และความสำคัญของช่าง

4. ภาษาเป็นเครื่องมือในการอบรม สั่งสอนคนในสังคม

ช่างมีอิทธิพลต่อสังคม/วัฒนธรรมไทยโบราณในแง่ต่าง ๆ เห็นได้จากมีสุภาษิตเกี่ยวกับการสอนคน ซึ่งเกี่ยวกับช่าง คนไทยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนคนในสังคม โดยใช้ สำนวน สุภาษิต คำพังเพย นอกจากนี้ยังมีสำนวนไทยเกี่ยวกับช่างที่นำมาใช้ในการเปรียบเทียบ ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เช่น

ชี้ช่างจับตักแตน (สำ) ก. ลงทุนมากแต่ได้ผลนิดหน่อย.

ฆ่าช่างเอางา (สำ) ก. ทำลายของใหญ่ เพื่อให้ได้ของเล็กน้อยซึ่งไม่คุ้มค่ากัน.

ช่างตายทั้งตัว อย่าเอาใบบัวมาปิด (สำ) น. ความชั่วหรือความผิดร้ายแรงที่คนรู้ทั่วกันแล้ว จะปิดอย่างไรก็ไม่มิด.

ดูช่างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ (สำ) ก. ให้รู้จักพิจารณาผู้หญิงที่จะเลือกเป็นคู่ครองโดยดูจากนิสัย

ใจคอแลความประพฤติของมารดา, ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ก็ว่า.

ถี่ลอดตาช่าง ห่างลอดตาเส้น (สำ) ว. ดูเหมือนรอบคอบถี่ถ้วน แต่ไม่รอบคอบถี่ถ้วนจริง, ประหยัด ในสิ่งที่ไม่ควรประหยัด ไม่ประหยัดในสิ่งที่ควรประหยัด.

เห็นช่างชี้ ชี้ตามช่าง (ส) ก. ทำเลียนแบบคนใหญ่คนโตหรือคนมั่งมี ทั้ง ๆ ที่ตนไม่มีกำลังทรัพย์

หรือความสามารถพอ, มีความทายเป็นอย่างเดียวกับ เห็นเขาขึ้นคานหาม เอามือประสานกัน หรือ เห็นเขาขึ้นคานหาม เอามือประสานรัดกัน.

อ้อยเข้าปากช่าง (สำ) น. สิ่งหรือประโยชน์ที่ตกอยู่ในกำมือแล้วไม่ยอมคืน.



การปรากฏสำนวนไทย ที่เกี่ยวข้องกับช้าง ย่อมทำให้ทราบว่า คนไทยมีความคุ้นเคย ใกล้ชิดกับช้าง จึงมีการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวกับช้างนำมาเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนคนในสังคมไทย

#### 5. ภาษามีความสัมพันธ์กับประเพณีความเชื่อ พิธีกรรม

อิทธิพลความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับช้างปรากฏเด่นชัดตั้งแต่อดีต ดังปรากฏวรรณคดีที่มีพิธีกรรมเกี่ยวกับช้าง โดยเฉพาะ เช่น ดุชฎีสั่งเวยก่ล่อมช้าง, ตำราขี่ช้าง พบคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้างในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2554 ดังนี้

**ตารางที่ 9** คำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง" มีความสัมพันธ์กับประเพณีความเชื่อ พิธีกรรม

ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม	ความหมาย	หมายเหตุ
1. กุญชรเกษม	น. ชื่อเพลงระบำสำหรับช้าง ใช้ในการแสดง โขน ตอนพระคเณศเสैया.	
2. คชกรรม	น. กิจการในทางปฏิบัติอันเกี่ยวกับช้าง เช่น การขี่การพันขอ, ประเภทตำราว่าด้วยทางปฏิบัติอันเกี่ยวกับช้าง.	
3. ชมพูปาดป่า	น. ทำรำทำหนึ่งแห่งหมอช้าง รำเมื่อนำช้าง บำรุงาเสร็จครั้งแรกแล้ว.	
4. แทรกโพน	ก. จับช้างกลางแปลง.	
5. นางกราย	น. ทำรำชนิดหนึ่งที่หมอช้างนำช้างบำรุงาเสร็จครั้งแรกแล้ว, ชื่อการพันขอช้างแบบหนึ่ง สำหรับบังคับช้าง.	
6. บำรุง	ก. ตกแต่ง, บำรุง; ประ เช่น ช้างบำรุงา ว่า ช้างประงา.	
7. ปักเกล้า	น. ทำรำชนิดหนึ่งแห่งหมอช้าง รำเมื่อนำช้าง บำรุงาเสร็จครั้งแรกแล้ว.	
8. โผะ	ว. เสียงที่หมอหรือควาญช้างร้องเมื่อทำพิธี บำรุงาช้างเป็นการเยาะเย้ยเมื่อรำ ทำต่าง ๆ แล้ว.	
9. โพน 1	น. วิธีคล้องช้างเถื่อน คือ เอาช้างต่อไปเที่ยว ต้อน คล้องเอา.	
10. วังช้าง	น. วิธีจับช้างเถื่อนโดยต้อนช้างเข้ามาอยู่ในวง ล้อม ทั้งโขลง.	

ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม ล้วนมีความสัมพันธ์กับคนไทยมาแต่โบราณ ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม เป็นสิ่งแสดงออกซึ่งความเจริญงอกงามของคนในสังคม การปฏิบัติที่ดีงามสืบต่อกันมา เป็นรากฐานสำคัญของคนในสังคมและเป็นการกำหนดความประพฤติการกระทำของคนในสังคม

#### 6. ภาษาแสดงถึงความละเอียดอ่อน ความประณีต อ่อนโยน

คนไทยมีความประณีตในการสร้างคำศัพท์ มีความละเอียดอ่อน ดังปรากฏคำศัพท์เรียกอวัยวะของช้าง ซึ่งเป็นคำศัพท์ใช้เรียกอวัยวะของช้างโดยเฉพาะ ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ดังนี้

#### ตารางที่ 10 คำศัพท์เรียกอวัยวะของช้าง

คำศัพท์เรียกอวัยวะของช้าง	ความหมาย	หมายเหตุ
1. กระหมวด 2	น. จอมปราสาทหัวช้าง เป็นอวัยวะสำคัญที่เกิดบนช้างฐาน 1 ใน 5 ฐาน คือ ขนที่หู หาง บรรทัดหลัง กระหมวดหรือโขมด ราวซึก (คือ สีข้างช้าง แต่โดยนิยมนิยมเอาเฉพาะแนวที่สายประโคนรัด ซึ่งถัดจากขาหน้าไปหน่อยหนึ่ง), ในการดูลักษณะช้างเผือกใช้ตรวจขนทั้ง 5 ฐานนี้ เป็นทางประกอบในการพิจารณา.	
2. กำจาย 3	น. เรียกงาช้างที่หักติดอยู่ในไม้หรือสิ่งอื่น ๆ ว่า งากำจาย. (ปรดล).	
3. กำพด	น. จอมปราสาทหัวช้าง เช่น โขมดสารกำพด ทรงเทริด (ตำราช้างคำโคลง).	
4. ขนาย	น. งาข้างพัง.	
5. ง่วง 1	น. จมูกของช้างที่ยืดยาวออกไป ตรงปลายมีจะงอยสำหรับจับของอย่างมือ.	
6. งา 2	น. ฟันตัดแถวบนที่งอกออกจากปากช้าง, ลักษณะนามเรียก กิ่ง.	
7. งากำจาย	น. งาช้างที่หักติดอยู่ในไม้หรือสิ่งอื่น ๆ.	
8. งาเกก	น. เรียกงาช้างที่ปลายงอกออกไป.	
9. งาเครือ	น. งาช้างที่ยาวมากแต่วงรอบเล็ก.	
10. งาเนียน	น. งาช้างที่ใหญ่แต่สั้นและมักจะชี้ตรง, เรียกช้างที่มีงาเช่นนั้น ว่า ช้างงาเนียน.	

ตารางที่ 10 คำศัพท์เรียกอวัยวะของช้าง (ต่อ)

คำศัพท์เรียกอวัยวะของช้าง	ความหมาย	หมายเหตุ
11. คำพอง, คำโพง	(แบบ; กลอน; แผลงออกมาจาก ตะพอง) น. กะพอง, ส่วนที่นูนเป็น 2 แง่อยู่เหนือหน้าผากช้าง เช่นพลอยผูก กระพืดคำโพง (ม. คำหลวง มหาราช).	
12. ตะพอง	น. ส่วนที่นูนเป็นปุ่ม 2 ข้างหัวช้าง, กระพอง กะพอง หรือ ตะพอง ก็ว่า.	
13. นาคทนต์	น. งาช้าง. (ป., ส.).	
14. เนียม 2	น. เรียกงาช้างใหญ่แต่สั้นและมักจะชี้ตรงว่างาเนียม, เรียก ข้างที่มีงาเช่นนั้น ว่า ข้างงาเนียม.	
15. พลุก 1	[พลุก] น. งาช้าง. (ข. ฤกษ์).	
16. ภูช	น. งวงช้าง. (ป., ส.).	
17. ภูโซ	น. งวงช้าง เช่น ภูโซพรายแพร้งเหลื่อม โสภา เพรอด แอ (ยวนพ่าย). (ป., ส. ภูช).	
18. รทนะ	น. ฟัน, งา, เช่น ทวิรท = สัตว์ 2 งา คือ ช้าง. (ป., ส.).	
19. วารณกร	น. งวงช้าง. (ส.).	
20. วิษาม	น. เขาสัตว์, งาช้าง. (ส.; ป. วิสาณ).	

7. ภาษาแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับวัฒนธรรมและสังคมไทย

ช้างเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสถาบันกษัตริย์ โดยเฉพาะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำสงคราม พระมหากษัตริย์ไทย ทรงใช้ช้างเป็นพาหนะในพระราชกรณียกิจต่าง ๆ และประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับช้าง มาตั้งแต่ สมัยกรุงสุโขทัย ดังปรากฏข้อความ ในศิลาจารึก พ่อขุนรามคำแหง “พ่อกูไปรบขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนขับมาหัวขวา ขุนสามชนเกลื่อนเข้า ไพร่ฟ้าหน้าใส พ่อกูหนีญญายพ่ายจะแจ กุบหนี กูขี่ช้างเบกพล กูขับเข้าก่อนพ่อกู” (ประเสริฐ ณ นคร, 2541, หน้า 107)

พระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ ทรงให้ความสำคัญกับช้าง และใช้ช้างในภารกิจสำคัญ ดังเช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงขี่ช้างกระทำยุทธหัตถี เมื่อคราวกอบกู้เอกราช จากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2135 ปรากฏในวรรณคดี เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ความว่า

“พระเปรมปราโมทย์	วันทนาน้อม
พลาทงไวยรา	ฤทธิ์แก้ว
พระคเชนทร์ชื่อไชยา	นุกภาพันแฮ
อาจเช่นคชศึกแก้ว	แพกแพ้ทุกพายฯ”
“พลาทงปราบไตรจักร	เอิกฤทธิ์อ้าง
อาจปราบคชทุกทิศ	ท้าวไซร์”

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงช้างพังคีรีบัญชา เข้ายึดเมืองจันทบูร เพื่อเป็นที่ตั้งในการกอบกู้เอกราช จากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ.2310 ความว่า “เจ้าตากขึ้นคอช้างพังคีรีบัญชา ให้อยิ่งป็นสัญญาณพร้อม กับบอกพวกทหารเข้าตีเมืองพร้อมกัน” (MUSEUM THAILAND, 2561)

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงมีพระบรมราชโองการให้หล่อรูปพระพิฆเนศวร พระเทวกรรม และพระอิศวร สำหรับบูชาในพระราชพิธีชक्रกรรมซึ่งจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ในรัชกาลของพระองค์ “แลในปีออก อัฐศกนั้น ตรัสให้หล่อรูปพระเทวกรรม สูงประมาณศอกมีเศษ พระองค์หนึ่ง สวมทองเครื่องประดับมราชาวดี”

“ครั้นปีระกา นพศก พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการตรัสสั่งพระยาจักรีให้แต่งพระราชพิธีบุญซีพรหม แลขมรมสำหรับการพระราชพิธีทั้งปวง ในทะเลหญ้า ตำบลเพนียด แลทรงพระกรุณาตรัสให้หล่อพระเทวกรรมทอง ยืนสูงศอกหนึ่ง หุ้มด้วยทองเนื้อเจ็ดแล้ว แลเครื่องอาภรณ์นั้นมราชาวดี ประดับด้วยแหวนไว้สำหรับการพระราชพิธีชक्रกรรม” (หอสมุดวชิรญาณ, 2563)

นิพัทธ์ ทองเล็ก (2561) กล่าวว่าในสมัยอยุธยา “พระยาช้างต้น” มีสถานภาพสูงส่งเทียบได้กับขุนนางในตำแหน่งเจ้าพระยา ฟรังซัวส์ อังรี ตูร์แปง (Turpin) ชาวฝรั่งเศส ผู้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับสยามไว้ในหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์แห่งราชอาณาจักรสยาม” (Histoire du Royaume de Siam) ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2314 กล่าวว่า “ขุนนางที่มีเกียรติสูงที่สุดก็ไม่ถือเป็นการเสื่อมเกียรติที่จะมาทำการรับใช้ช้างของพระมหากษัตริย์”

ช้างเองก็เป็นสถาบันด้วย ในแง่ที่ว่า ช้างก็มีตำแหน่งหน้าที่และทำงานร่วมกับคน มีคนที่มีตำแหน่งหน้าที่ทำงานสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับช้างซึ่งก็มีตำแหน่งหน้าที่ เช่นกัน ดังพบคำศัพท์ชื่อตำแหน่งคนที่เกี่ยวกับช้าง ความรู้ ผู้ทำพิธีสอนช้าง คนประจำตำแหน่งขา/เท้าช้างยามสงคราม ชื่อตำแหน่งช้างศึกประเภทต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 11 ตำแหน่ง หน้าที่ของช่าง

คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ ของช่าง	ความหมาย	หมายเหตุ
1. กั้น 3	น. ช่างศึกพวกหนึ่ง มีหน้าที่ป้องกันและล้อมทัพ.	
2. กรินท	(แบบ) น. ช่างสำคัญ เช่น อ้าบตันี่แม่มาเตอร์ดิน สีพิกากรินทไกรอาศน กวยนแก้วราชรณา (ม. คำหลวง วนปเวสน์). (ป. กรินท; ส. กริน ว่า ผู้มีมือคือวง).	
3. กรินศวร	น. ช่างสำคัญ เช่น ทรงนั่งกรินศวรโจมทอง (ม. คำหลวง ทานกัณท์).	
4. คชาธาร(กษัตริย์)	น. ช่างทรง, ช่างพระที่นั่ง. (ป.คช+อาธาร).	
5. คชินทร์, คเซนทร์	น. พญาช่าง. (ส.คช.+อินทร).	
6. จาตุล้งคบาท (โบ)	น. พลประจำ 4 เท้าช่าง, สำหรับช่างทรงของพระมหากษัตริย์หรือพระ มหาอุปราชาในเวลาสงคราม มีเจ้ากรมพระตำรวจหลวงหรือ ข้าราชการเช่นพระมหามนตรี พระมหาเทพ หลวงอินทรเทพ หลวงพิเร นทรเทพ ประจำ 4 เท้าช่าง เช่น จตุรงค์บาทสี่ตน ล้วนขุนพลสามรรถ (ตะเลงพาย), จัตูล้งคบาท หรือ แวงจตุล้งคบาท ก็ว่า.	
7. จองคช	น. ช่างที่ผูกเครื่องรบเข้าระหว่งทัพ.	
8. จาตุล้งคบาท (โบ)	(โบ) น. จาตุล้งคบาท เช่น จาตุล้งคบาทบริรักษ์ พิทักษ์เท้ากฤษ (ตะเลงพาย).	
9. ช่างชำนิ	น. ช่างสำหรับชี้, ช่างที่นั่ง.	
10. ช่างต่อ	น. ช่างที่หมอเผาซีในการจับช่าง.	
11. ช่างผะงด	น. ช่างต่อ.	
12. ช่างพังคา	น. ช่างศึกพวกหนึ่ง มีหน้าที่ทำลายค่ายข้าศึก, ช่างล้อมวัง ก็เรียก.	
13. ช่างยืนแทน	น. เรียกช่างสำคัญที่ผูกเครื่องพระคชาธารยืนบนแทนในงานพระราช พิธี ว่า ช่างยืนแทน.	
14. ช่างยืนโรง	น. เรียกช่างที่อยู่ประจำโรง ว่าช่างยืนโรง.	
15. ช่างล้อมวัง	น. ข้าศึกพวกหนึ่ง มีหน้าที่ทำลายค่ายข้าศึก, ช่างพังคา ก็เรียก.	

ตารางที่ 11 ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง (ต่อ)

คำศัพท์ตำแหน่ง หน้าที่ของข้าง	ความหมาย	หมายเหตุ
16. ซ่อม 2	น. เรียกข้างสำหรับใช้ฆ่าคน ว่า ซ้างซ่อม เช่น ซ้างปลายซ่อมตัวหนึ่ง เป็นข้างเพชฌฆาต (พงศ เลขา).	
17. แชนง 2	น. เรียกม้าหลวงหรือม้าหลวงพวกหนึ่งที่จัดให้เดินเรียบไปข้าง ๆ กระจับปี่หรือกองทัพบก ว่า ม้าแชนง ซ้างแชนง,เรียกเรือกราบซึ่งจัดเข้าร่วมไป	
18. ปัดตานิกะ, ปัดตานิก	น. กองทัพเหล่าราบ, กองทัพข้าง, เหล่าทหารข้าง.	
19. พังคา	น. ชื่อข้างศึกพวกหนึ่ง มีหน้าที่ทำลายค่ายข้าศึก, บางทีก็เรียกว่า ซ้างล้อมวัง.	
20. แม่แปลก	น. ซ้างพังที่เป็นหัวหน้าโขลง.	
21. แม่หนัก (ราชาศัพท์)	(ราชา) น. ซ้างพังที่เป็นหัวหน้าโขลง.	
22. หัตถานิก (หัตถานิก)	น. กองทัพข้าง เหล่าทหารข้างเป็นส่วนหนึ่ง แห่งกระจับปี่โบราณ ซึ่งเรียกว่า จตุรงค์พล จตุรงค์โยธา จตุรงค์เสนา หรือ จตุรงค์นิเสนา มี 4 เหล่า ได้แก่ 1. หัตถานิก (กองทัพข้าง, เหล่าทหารข้าง) 2. อัศวานิก (กองทัพม้า, เหล่าทหารม้า) 3. รัตนิก (กองทัพเหล่ารถ) 4. ปัดตานิก (กองทัพเหล่าราบ, กองทัพทหารเดินเท้า). (ป.).	

ข้างมีความสัมพันธ์และทำงานสำคัญกับคนตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะการทำสงคราม ตำแหน่ง ของผู้ที่นั่งบนหลังข้างจะมีด้วยกัน 3 คน คือ ตำแหน่งบนคอข้าง จะเป็นผู้ทำการต่อสู้ โดยอาวุธที่ใช้ส่วนมากจะเป็นง้าว ตำแหน่งกลางข้าง จะเป็นตำแหน่งที่จะให้สัญญาณและส่งอาวุธที่อยู่บนสับค้ำให้แก่คอข้าง โดยอาวุธได้แก่ ง้าว, หอก, โดมร, หอกขัด และเครื่องป้องกันต่าง ๆ เช่น โล่ เป็นต้น และตำแหน่งควาญข้างซึ่งจะเป็นผู้บังคับข้างจะนั่งอยู่หลังสุด และหากเป็นข้างทรงของพระมหากษัตริย์ จะมีทหารฝีมือดี 4 คนประจำตำแหน่งเท้าข้างทั้ง 4 ข้างด้วย เรียกว่า "จตุรงค์บาท" ซึ่งไม่ว่าข้างทรงจะไปทางไหน จาตุรงค์บาทต้องตามไปคุ้มกันด้วย หากตามไม่ทันจะมีโทษถึงชีวิต (มูลนิธิอนุรักษโบราณสถานในพระราชวังเดิม, 2564) การพบคำศัพท์เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ของข้าง เป็นสิ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับวัฒนธรรมและสังคมไทย

## 8. สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับช้าง

งานวิจัยนี้ มีการพบคำเกี่ยวกับช้างและจำแนกประเภทช้าง นับเป็นองค์ความรู้ ดังพบคำศัพท์ที่เป็นชื่อตระกูล/สายพันธุ์ช้าง องค์ความรู้เรื่องช้าง และการควบคุมช้าง(การสอน/การสั่ง) น่าจะเป็นองค์ความรู้ที่รับมาจากคนที่พูดภาษาเขมร และคนที่ใช้ภาษาบาลีสันสกฤต เพราะชื่อตระกูล/สายพันธุ์ช้าง คำสั่งช้าง ...ไม่ใช่ภาษาไทย

ตัวอย่างคำศัพท์เกี่ยวกับช้าง หมวดเบ็ดเตล็ด ที่มีคำที่เกี่ยวกับคนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับช้าง ดังนี้

1. กลางช้าง น. ตำแหน่งเจ้าพนักงานประจำปืนใหญ่บนสัปคับที่ตั้งกลางหลังช้าง, ขุนนางซึ่งนั่งประจำที่บนสัปคับที่ตั้งกลางหลังช้างพระที่นั่งคอยรับพระราชดำรัสสั่งให้สัญญาณแก่ไพร่พลเพื่อให้ รุก รับ หรือถอย และส่งศาสตราวุธถวายพระเจ้าอยู่หัวเมื่อประทับตรงคอช้าง.
2. คชาชีพ น. คนเลี้ยงช้าง, หมอช้าง, ความรู้ช้าง (ป.คช.+อาชีว).
3. ความรู้ น. ผู้เลี้ยงและขี่ช้าง, คนบังคับช้าง.
4. หัตถาจารย์ น. ผู้ฝึกช้าง, หมอช้าง, ความรู้ช้าง. (ป. หตถาจริย).
5. หัตถาโรหะ น. ความรู้ช้าง, ทหารช้าง. (ป.).

นิพิต์ ทองเล็ก (2561) กล่าวว่าช้าง เป็นสัตว์ที่ฉลาดและฝึกฝนได้ง่าย แต่การจับช้างป่าก็ไม่ใช่งานง่ายๆ ต้องมีวิธีการซึ่งชาวสยาม ชาวกะเหรี่ยง ชาวมอญถ่ายทอดวิชาจับช้างป่าหรือช้างเถื่อนการจับแบบ “จับเหนียด” คือสร้างคอกใหญ่สำหรับต้อนโขลงช้างเข้าไปซึ่ง นายโยสต์ สเคาเติน (Joost Schouten) หัวหน้าสถานีการค้าของฮอลันดา (เนเธอร์แลนด์) ประจำกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง บรรยายเรื่องการคล้องช้างชาวสยามว่า

“ชาวสยามจะใช้ช้างพังหรือช้างตัวเมียประมาณ 20 ถึง 30 เชือกเป็น “ตัวล่อ” ช้างจำฝูงซึ่งเป็นช้างตัวผู้ เมื่อจำฝูงตามช้างล่อเข้าไปในเหนียดบรรดาช้างอื่น ๆ ในฝูงจะตามเข้าไป เมื่อเข้าไปแล้วช้างจะออกจากเหนียดไม่ได้จากนั้นความก็จะเลือกคล้องช้างตามความต้องการ ตัวที่ไม่ได้ลักษณะจะถูกปล่อยกลับเข้าป่าไป”

ชาวฝรั่งเศสผู้นี้ ตื่นเต้นที่ได้ไปชมการคล้องช้าง เขียนบรรยายต่อว่า

“การจับแบบ “โพนช้าง” เป็นการล้อมจับในที่แจ้งที่ละตัวโดยใช้ช้างที่เชื่องล้อมช้างป่า แล้วใช้บ่วงเชือกคล้องเท้ามัดจนดินหนีไม่ได้ การคล้องวิธีนี้ยากกว่าทุกวิธีเพราะต้องเอาล่อเอาเถิดกันระหว่างคนกับช้าง มักนิยมใช้จับช้างที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษในฝูงอย่างช้างเผือก”

การคล้องช้าง หรือการจับช้างป่า เป็นเรื่องน่าตื่นเต้นระทึกขวัญสำหรับฝรั่งตะวันตกยิ่งนัก พระมหากษัตริย์สยามแต่โบราณนำพาราษฎร อาคันตุกะชาวตะวันตกไปชมการจับช้างป่าเพื่อแสดงออกถึงความจริงใจ การมีไมตรีทางการทูตในหลายโอกาส

การศึกษาคำศัพท์เกี่ยวกับช้าง จึงทำให้สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับภาษากับสังคมและวัฒนธรรมไทย

## 9. ภาษาแสดงความผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม

มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ยอมรับ ภาษา และวัฒนธรรมของคนในสังคม เช่น การยืมคำภาษาต่างประเทศในภาษาไทย อิทธิพลภาษาต่างประเทศไทย พบคำที่มีความหมายเกี่ยวกับช้างในพจนานุกรม ที่ระบุไว้ว่ามีที่มาจากภาษาต่างประเทศ ได้แก่ บาลี สันสกฤต เขมร ตะเลง (มอญ) เนื่องจากการรับอิทธิพลจากการแปล จากวรรณคดีนำมาแปลและดัดแปลง รับอิทธิพล ความเชื่อ ประเพณี เช่น ดุษฎีสังเวยกล่อมช้าง

การศึกษาคำศัพท์เกี่ยวกับ "ช้าง" ในภาษาและวัฒนธรรมไทย ทำให้ทราบหมวดหมู่คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง ที่มาของคำ ความหมายของคำ ลักษณะการใช้คำเฉพาะแห่ง ความสัมพันธ์ทางภาษากับวัฒนธรรมไทย ทำให้ทราบคำประวัตินำ วิวัฒนาการทางภาษา การเปลี่ยนแปลงทางภาษา คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้าง สอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตทั้งราชวาร์และหลวง อีกทั้งยังมีการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับช้างเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนคนในสังคมและการเรียนรู้ภาษา แสดงถึงบทบาทหน้าที่และความสำคัญของช้างที่มีต่อสังคมไทย

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า ในปัจจุบันสถานภาพของช้างในสังคมและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนไปจากเดิมมาก ซึ่งสะท้อนอยู่ในภาษาไทย เดิมมีคำศัพท์เกี่ยวกับช้าง และคน ตำแหน่งและเครื่องใช้ซึ่งเป็นรูปธรรมมากมาย ปัจจุบันในแง่ภาษา คำว่า ช้าง เปลี่ยนไปจากการเป็น 'คำนาม' ซึ่งอ้างถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรม เท่านั้นไปเป็นคำ "วิเศษณ์" เพิ่มหน้าที่ใหม่ซึ่งมีความเป็นนามธรรม ซึ่งมีความหมายว่า ใหญ่ สำคัญ เช่น ธิดาช้าง เป็นสาวสวยตัวใหญ่, งานช้าง ที่ไม่มีช้าง คือ งานสำคัญงานใหญ่ เป็นต้น